

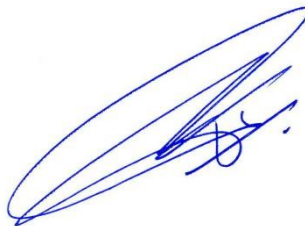
ECG

EXPLOSIVE CLEARANCE GROUP

**Vooronderzoek naar het risico op het aantreffen
van conventionele explosieven in het
onderzoeksgebied 'Waterkering te Vlieland'.**

ONDERZOEKSGBIED: Waterkering te Vlieland
OPDRACHTGEVER: Royal HaskoningDHV BV
DATUM: 29 september 2017
TER ACCORDERING MANAGEMENT: Ing. F. Pas – *Algemeen Directeur*

.....

DOCUMENTCODE: 264-017-VO-02
VERSIE: Definitief
DISTRIBUTIELIJST: Royal HaskoningDHV BV
Explosive Clearance Group BV

Copyright Explosive Clearance Group BV 2017©. Niets uit deze rapportage mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de houders van het auteursrecht. De opdrachtgever mag voor intern gebruik duplicaten maken.

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	5
1.1	ALGEMEEN	5
1.2	AANLEIDING	5
1.3	DOEL VAN HET INDICATIEONDERZOEK	6
1.4	BRONNEN.....	8
1.5	KWALIFICATIE ONDERZOEKSTEAM	10
1.6	ONDERZOEKSGBIED	10
2	HET INDICATIE ONDERZOEK	12
2.1	OPZET INDELING	12
2.2	REEDS UITGEVOERDE RAPPORTAGES.....	12
2.3	INDICATIES AFKOMSTIG UIT GERAADPLEEGDE LITERATUUR	12
2.4	INDICATIES AFKOMSTIG UIT GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN.....	16
2.4.1	GEMEENTEARCHIEF VLIELAND.....	16
2.4.2	TRESOAR FRIES HISTORISCH EN LETTERKUNDIG CENTRUM	16
2.4.3	NATIONAAL ARCHIEF	18
2.4.4	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE	19
2.4.5	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE	19
2.4.6	NOORD-HOLLANDS ARCHIEF	20
2.4.7	THE NATIONAL ARCHIVES.....	21
2.4.8	BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV	22
2.5	LUCHTFOTO INTERPRETATIE	24
2.5.1	GRENZEN AAN LUCHTFOTO INTERPRETATIE.....	24
2.5.2	UITVOERING LUCHTFOTO INTERPRETATIE	25
2.6	EXPLOSIEVEN OPRUIMINGSDIENST DEFENSIE.....	28
2.6.1	GEMELDE EN GERUIMDE EXPLOSIEVEN.....	28
2.6.2	MIJN- EN MUNITIE OPRUIMINGSDIENST	29
2.6.3	KORPS HULPVERLENINGSDIENST.....	29
2.6.4	MIJNENVELDREGISTER	30
2.7	ANALYSE INDICATIES UIT INDICATIE ONDERZOEK	31
3	HET CONTRA-INDICATIE ONDERZOEK	33
3.1	BEELDVERGELIJKING	33
3.2	SAMENVATTING NAOORLOGSE WERKZAAMHEDEN	36
4	LEEMTEN IN KENNIS	37
5	CONCLUSIE EN ADVIES	38
6	OVERZICHT VAN GEHANTEERDE BRONNEN.....	39
7	BIJLAGEN	40
	BIJLAGE 1: GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN.....	40
	BIJLAGE 2: PROTOCOL SPONTANE VONDST	47

1 INLEIDING

1.1 ALGEMEEN

Op een onbekend aantal plaatsen in Nederland liggen nog bommen, granaten en andere munitieartikelen uit de Tweede Wereldoorlog. Volgens mondiale, militaire inschatting is van al het explosieve materiaal dat gedurende de Tweede Wereldoorlog (1939-1945) is ingezet, verschoten of afgeworpen, tussen de zeven en vijftien procent om verschillende redenen niet tot ontploffing gekomen. Wanneer deze explosieven bij werkzaamheden worden aangetroffen, kunnen deze gevaar opleveren voor de publieke veiligheid.

Om spontane vondsten en eventuele daaruit voortvloeiende ongewilde gebeurtenissen te voorkomen, kan preventief een opsporingsproces in gang gezet worden. Deze opsporingswerkzaamheden mogen op grond van het Arbeidsomstandighedenbesluit (Arbobesluit) enkel uitgevoerd worden door de Explosieven Opruimings Dienst (EOD) en bedrijven die in het bezit zijn van een certificaat voor het opsporen van conventionele explosieven (CE).¹ Om dit certificaat te verkrijgen dient het bedrijf te voldoen aan de eisen zoals gesteld in het “Werkveld Specifiek certificatie Schema voor het Opsporen Conventionele Explosieven: 2012, versie 1” (WSCS-OCE).² Het toepassingsgebied van het Certificatieschema is verdeeld in twee deelgebieden: A (opsporing, inclusief vooronderzoek) en B (civieltechnisch opsporingsproces).

Een eerste stap in het opsporingsproces wordt doorgaans gevormd door een (historisch) vooronderzoek waarin beoordeeld wordt of een onderzoeksgebied feitelijk verdacht is op de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven.

1.2 AANLEIDING

In de planningsfase van het project ‘Waterkering te Vlieland’ is door Royal HaskoningDHV opdracht verstrekt voor de uitvoering van een historisch vooronderzoek naar conventionele explosieven uit de Tweede Wereldoorlog. Middels dit vooronderzoek worden eventuele risico’s aangaande het aantreffen van explosieven reeds voorafgaande aan bodemingrepen in kaart gebracht. De locatie en een beschrijving van het onderzoeksgebied zijn opgenomen in *paragraaf 1.6*. Deze bureaustudie is uitgevoerd conform de offerte van 19 juni 2017 met kenmerk ‘264-017’ en het vigerende WSCS-OCE.

¹ Arbobesluit, artikel 4.10, lid 2 (Jo Art. 4.17) van de Arboregeling.

² Werkveldspecifiek certificatieschema voor het Systeemcertificaat Opsporen Conventionele Explosieven (WSCS-OCE, 2012, versie 1) Gepubliceerd in: *Staatscourant 2012 nr. 4230* (Den Haag 2012) 106-144. Het WSCS-OCE heeft betrekking op het opsporen van conventionele explosieven die in de (water)bodem zijn achtergebleven tijdens de Eerste en Tweede Wereldoorlog.

1.3 DOEL VAN HET INDICATIEONDERZOEK

Het onderzoeksdoel en de te volgen werkwijze betreffende een vooronderzoek zijn in het WSCS-OCE als volgt omschreven:

‘Het vooronderzoek heeft tot doel om te beoordelen of er indicaties zijn dat binnen het onderzoeksgebied CE aanwezig zijn, en zo ja, om het verdachte gebied in horizontale en verticale dimensie af te bakenen. Het vooronderzoek bestaat uit zowel het inventariseren als beoordelen (analyseren) van bronnenmateriaal en resulteert in een rapportage en een (eventueel daarbij behorende) CE bodembelastingskaart.’³

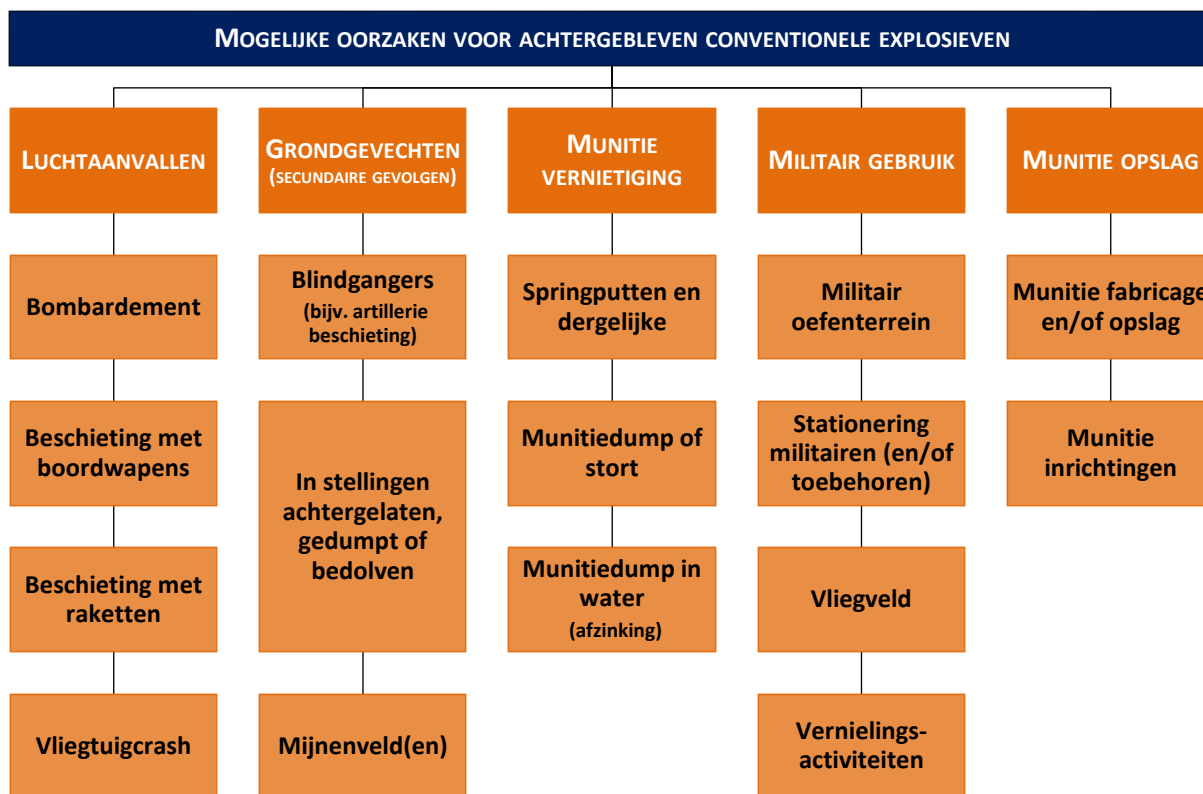
Het uitgangspunt van deze studie is, om door middel van het verzamelen en verwerken van relevant historisch feitenmateriaal, een gefundeerd antwoord te verkrijgen op de volgende drie kernvragen:

1. Is het onderzoeksgebied of een deel hiervan betrokken geweest bij oorlogshandelingen in de periode 1940-1945 (indicaties) en is er daardoor sprake van een verhoogd risico op het aantreffen van conventionele explosieven oftewel van verdacht gebied?
2. Zijn er gebeurtenissen (contra-indicaties) die een aanwijzing vormen dat een (mogelijk verdacht) gebied of een deel hiervan als onverdacht kan worden aangemerkt?
3. Indien er sprake is van verdacht gebied wat is dan de (sub)soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede conventionele explosieven uit de Tweede Wereldoorlog?

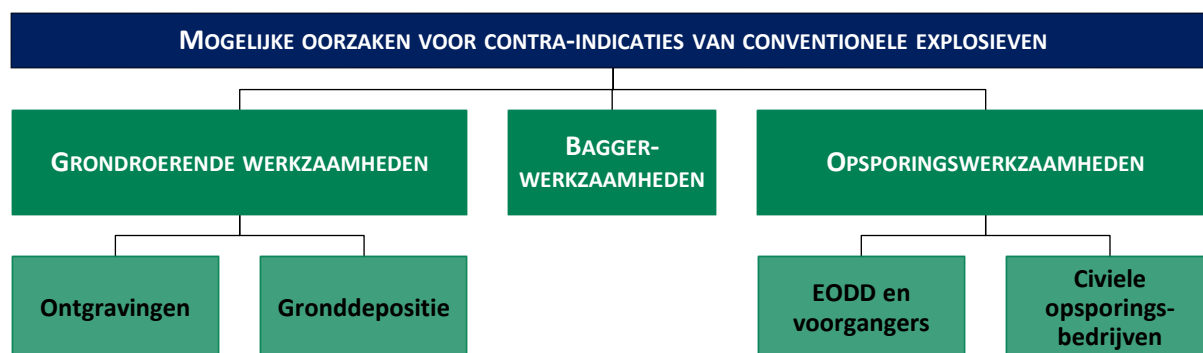
De resultaten van de bureaustudie zijn onder te verdelen naar: geografisch herleidbare gebeurtenissen met informatie die een aanwijzing vormen dat het gebied verdacht is op conventionele explosieven (indicaties) of geografisch herleidbare gebeurtenissen die een aanwijzing vormen dat het gebied als onverdacht kan worden aangemerkt (contra-indicaties).

³ WSCS-OCE, 126.

Oorlogshandelingen (in dit geval gebeurtenissen die tot de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven leiden) kunnen over het algemeen onderverdeeld worden naar een bepaald(e) oorzaak of scenario, zoals in het navolgend overzicht is weergegeven.

Gebeurtenissen die mogelijk geleid hebben tot het uit de bodem verwijderen van conventionele explosieven (contra-indicaties) kunnen over het algemeen onderverdeeld worden naar een bepaald(e) oorzaak of scenario, zoals hieronder is weergegeven.

1.4 BRONNEN

Bij het indicatieonderzoek dienen volgens het WSCS-OCE een aantal bronnen verplicht te worden geraadpleegd. In het navolgende overzicht staat schematisch weergegeven welke bronnen dit zijn en of hieraan bij dit onderzoek gehoor is gegeven. Aanvullende bronnen dienen in bepaalde in het certificatieschema vastgelegde situaties te worden gehanteerd. De conclusie ‘verdacht’ wordt bij voorkeur vastgesteld op basis van twee of meer onafhankelijke bronnen.

BRON	RAADPLEGEN		GERAADPLEEGD
	Verplicht	Optioneel	
Literatuur	Y		Ja
Gemeente- en provinciaal archief	Y		Ja
Nederlands Instituut voor Militaire Historie		Y	Ja
Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie		Y	Ja
Explosieven Opruimingsdienst Defensie	Y		Ja
Luchtfotocollectie Universiteit Wageningen	Y		Ja
Luchtfotocollectie Topografische Dienst Zwolle	Y		Ja
Luchtfotocollectie The Aerial Reconnaissance Archives (Edinburgh)		Y	Ja
The National Archives (Londen)		Y	Ja
Bundesarchiv-Militärarchiv (Freiburg)		Y	Ja
The National Archives (Washington)		Y	Nee
Getuigen		Y	Nee

Tabel 1: Overzicht van geraadpleegde bronnen.

Conform het gestelde in het WSCS-OCE dient er in een aantal gevallen uitgeweken te worden naar de aanvullende bronnen:

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie

De organisatie raadpleegt de literatuurcollectie van het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie indien onvoldoende informatie aanwezig is om een totaalbeeld te vormen van oorlogshandelingen in het onderzoeksgebied.

Nederlands Instituut voor Militaire Historie

De collectie “Duitse verdedigingswerken in Nederland en rapporten van het Bureau Inlichtingen te Londen (1940–1945)” met collectienummer 575 van het Nederlands Instituut voor Militaire Historie dient ten minste te worden geraadpleegd indien uit raadpleging van de verplichte bronnen blijkt dat er indicaties zijn dat Duitse militaire werken in het onderzoeksgebied aanwezig waren tijdens de Tweede Wereldoorlog of dat er indicaties zijn dat grondgevechten hebben plaatsgevonden in de periode mei 1940.

The National Archives Londen/Bundesarchiv-Militärarchiv/The National Archives Washington DC

Er dient aanvullend bronnenonderzoek plaats te vinden indien uit raadpleging van de verplichte bronnen blijkt dat oorlogshandelingen hebben plaatsgevonden, waarbij mogelijk CE in het onderzoeksgebied terecht zijn gekomen, maar er onvoldoende informatie aanwezig is in de Nederlandse archieven en op de geraadpleegde luchtfoto's over:

- De aard van de oorlogshandeling;
- Het aantal en de soort CE dat tijdens de oorlogshandeling is ingezet;
- De inslaglocaties van CE.

Aanvullend onderzoek omvat één of meerdere van de onderstaande buitenlandse archieven:

- The National Archives te Londen;
- Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg;
- The National Archives te Washington DC.

De organisatie dient de keuze voor het te raadplegen archief/de te raadplegen archieven te motiveren in het rapport op basis van het reeds verzamelde bronnenmateriaal.

Wanneer uit het bronnenmateriaal relevante feiten naar voren komen, wordt met behulp van voetnoten en bronvermelding een verwijzing gegeven naar de vindplaats van de betreffende passages, afbeeldingen of documenten zodat alle gegevens desgewenst verifieerbaar zijn.⁴

Deze rapportage omvat (naast de eerder genoemde zaken):

- Aanleiding van het vooronderzoek;
- Omschrijving en doelstelling van de opdracht;
- Begrenzing van het onderzoeksgebied;
- Beschrijving van de uitvoering van het onderzoek (inclusief betrokken personen);
- Verantwoording van het bronnenmateriaal (inclusief bronverwijzing);
- Resultaten van de beoordeling van het bronnenmateriaal;
- Beschrijving leemten in kennis.

Als er aanwijzingen worden achterhaald dat het onderzoeksgebied betrokken is geweest bij oorlogshandelingen en er geen sprake is van relevante contra-indicaties dan zal de uiteindelijke afbakening van het verdachte gebied in zowel horizontale (indien mogelijk aan de hand van bijlage 3 uit het WSCS-OCE⁵) als verticale zin plaatsvinden (indien de in het WSCS-OCE weergegeven vereiste parameters aanwezig zijn).

⁴ ECG hanteert hiervoor de methodiek van onderzoek, annotatieregels en richtlijnen conform de systematiek van: P. de Buck e.a., *Zoeken en schrijven. Handleiding bij het maken van een historisch werkstuk* (Rijswijk 1992).

⁵ Deze bijlage wordt gebruikt om te bepalen of bepaalde oorlogshandelingen een indicatie vormen voor de aanwezigheid van CE (verdacht of onverdacht) en voor de horizontale afbakening van het verdachte gebied. Hiervan mag alleen gemotiveerd van worden afgeweken.

1.5 KWALIFICATIE ONDERZOEKSTEAM

Het onderzoeksteam voor het indicatie-onderzoek bestaat uit meerdere medewerkers van ECG met diverse opleidingen en vakgebieden. Hoewel in de geldende regels geen ervarings- en opleidingseisen zijn gesteld aan de uitvoerende van een vooronderzoek naar het risico op het aantreffen van achtergebleven explosieven, stelt ECG deze eisen wel aan haar onderzoekers. Het basisteam dat het vooronderzoek daadwerkelijk uitvoert en rapporteert, bestaat uit academisch geschoolde historici. Reden voor deze opleidingseis van ECG is het feit dat academisch geschoolde historici gespecialiseerd zijn in het vergaren, selecteren en beoordelen van relevant (feiten)materiaal en in staat zijn deze op een duidelijke manier te rapporteren. Het onderscheiden van hoofd- en bijzaken is daarbij van essentieel belang.

1.6 ONDERZOEKSGBIED

Het onderzoeksgebied 'Waterkering te Vlieland' betreft de Waddendijk, welke voor het dorp Oost-Vlieland is gelegen. De te onderzoeken dijk heeft een lengte van +/- 1 kilometer. Tevens wordt een gedeelte van de zandbank voor de dijk, variërend van 60 meter tot +/- 200 meter zeewaarts, onderzocht. Het onderzoeksgebied heeft een door ECG berekende oppervlakte van ca. 16,5 hectare en is in *figuur 1* op de volgende pagina weergegeven.

Figuur 1: Weergave van het onderzoeksgebied 'Waterkering te Vlieland'.

2 HET INDICATIE ONDERZOEK

2.1 OPZET INDELING

In dit hoofdstuk wordt ten eerste een inventarisatie uitgevoerd naar bij ECG bekende gegevens omtrent eerder uitgevoerd(e) onderzoek(en) naar de aanwezigheid van conventionele explosieven in of nabij het onderzoeksgebied.⁶ Vervolgens worden op basis van literatuuronderzoek de oorlogshandelingen die relevant zijn voor de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven inclusief datum in de rapportage chronologisch weergegeven. De achterhaalde oorlogshandelingen worden waar nodig individueel verder uitgewerkt aan de hand van literatuur en gegevens uit diverse archieven.⁷ Daarna zullen vanuit een combinatie van bronspecifieke en historische benadering de luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog geanalyseerd worden. Tot slot worden de eventueel achterhaalde naoorlogse ruimingen van conventionele explosieven in beeld gebracht.

2.2 REEDS UITGEVOERDE RAPPORTAGES

Conform de proceseisen vooronderzoek zoals opgenomen in het WSCS-OCE, heeft ECG een inventarisatie gemaakt van reeds uitgevoerde rapportages door zowel ECG als derden.

Rapportage(s) Explosive Clearance Group

ECG heeft in het verleden geen vooronderzoeken uitgevoerd in de buurt van het onderzoeksgebied 'Watergebiedsplan Vlieland'.

Rapportage(s) derden

ECG heeft geen beschikking over eventueel in het verleden uitgevoerde bureaustudie(s) van derden die relevant zijn voor het huidige onderzoek.

2.3 INDICATIES AFKOMSTIG UIT GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Om een eerste indruk te krijgen van mogelijk relevante oorlogshandelingen in en nabij het onderzoeksgebied heeft ECG onder meer de onderstaande (locatiespecifieke) literatuur geraadpleegd. Een compleet overzicht van geraadpleegde literatuur is opgenomen in *hoofdstuk 7*.

- Amersfoort, H. en P. Kamphuis (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* (Den Haag 2005).
- Bollen, H.A. en L.P.J. Vroemen, *Canadezen in actie: Nederland najaar '44 – voorjaar '46* (Warnsveld 1994).
- Doedens, A., en J. Houter, *Vlieland: een Nederlandse geschiedenis* (Franeker 2010).

⁶ Onder onderzoek wordt door ECG bij voorkeur verstaan: een (opsporings)onderzoek uitgevoerd volgens de regels van de voormalige Beoordelingsrichtlijn Opsporing Conventionele Explosieven (BRL-OCE) of het vigerende WSCS-OCE.

⁷ Bij het raadplegen van het gemeentelijk en provinciaal archief worden naargelang het gestelde in de WSCS-OCE tenminste de stukken van de Luchtbeschermingsdienst (LBD), de stukken over aangetroffen/geruimde explosieven en de oorlogsschaderapporten doorgenomen. Mochten er nieuwe indicaties omtrent oorlogshandelingen uit deze stukken naar voren komen dan wordt dit apart vermeld.

- Eversteijn, T., Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 – 5 mei 1945 (niet gepubliceerd).
- Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945, *Verliesregister 1939-1945. Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 2008).
- Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog, deel 1* (Den Haag 1990).
- Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog, deel 2* (Den Haag 1993).

Vlieland tijdens de Tweede Wereldoorlog

De Tweede Wereldoorlog is ondanks de afgelegen ligging niet aan het eiland voorbijgegaan. Zo werden al in 1939 Nederlandse troepen naar het eiland gestuurd. In totaal waren 240 militairen op Vlieland gelegd, slechts lichtbewapend met 6 kanonnen, 6 geweren, 26 bajonetten, 2 pistolen en een mitrailleur.⁸

Tijdens de Duitse bezetting kreeg het eiland een speciale betekenis als onderdeel van de *Atlantikwall*: een Duitse verdedigingslinie die een geallieerde landing op het Europese vasteland moest voorkomen. Als onderdeel van deze *Atlantikwall* werd in de duinen van Vlieland een achttal *Schwere Flakstellungen* gebouwd. Dit waren grote verdedigingscomplexen met bunkers en geschutopstellingen, meestal omgeven door mijnevelden. De belangrijkste stellingen waren de Oostbatterij even ten noorden van het dorp Oost-Vlieland, en de Westbatterij, gelegen op de huidige Vliehors.⁹

Op 31 mei 1945 maakten Engelse troepen de oversteek naar Vlieland en werd het eiland zonder gevechtshandelingen bevrijd. De aanwezige Duitse troepen werden ontwapend en naar het vasteland verscheept.¹⁰

Op basis van de aangehaalde literatuur zijn de navolgende gebeurtenissen en indicaties omtrent de luchtoorlog boven Vlieland achterhaald (*tabel 2*). De indicaties zijn geselecteerd naar aanleiding van de locatieomschrijvingen.

DATUM	GEBEURTENIS
01/02-06-1940	Drie <i>Swordfishes</i> legden mijnen bij Vlieland. ¹¹
29/30-07-1940	Bombardement door een <i>Blenheim</i> Mk IV op Vlieland. ¹² Een <i>Blenheim</i> wierp zijn bommen af op een eiland ten noorden van Texel, dit moet Vlieland zijn. ¹³
10-08-1940	Een <i>Hampden</i> Mk I P4382 VN- van het No. 50 Squadron kwam neer te Vlieland. ¹⁴
26-04-1941	<i>Blenheim</i> Mk IV V6338 YH- van het No. 21 squadron om 11.00 uur tussen

⁸ Doedens, A., en J. Houter, *Vlieland: een Nederlandse geschiedenis* (Franeker 2010) 195-196.

⁹ Doedens, *Vlieland*, 197.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog, deel 1* (Den Haag 1990) 43.

¹² T. Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 – 5 mei 1945 (niet gepubliceerd) 223.

¹³ Zwanenburg, *En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog*, 66.

¹⁴ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 243.

DATUM	GEBEURTENIS
	Schiermonnikoog en Vlieland. ¹⁵ <i>Blenheim</i> Mk IV V5822 YH- van het No. 21 squadron om 11.00 uur in de Noordzee bij Vlieland. ¹⁶
19-05-1942	Een <i>Wellington</i> Mk II W5458 PH- van het No. 12 Squadron kwam neer te Vlieland. ¹⁷
29-05-1942	Een <i>Hudson</i> Mk V AM784 TR- van het No. 59 Squadron kwam neer te Vlieland. ¹⁸ T 1524 Hampden Mk I AT236 GX-R van het No. 415 RCAF Swordfish squadron in het Keteldiep bij Vlieland. ¹⁹
17-12-1942	“Zes <i>Wellingtons</i> naar Noordwest-Duitsland. Vijf wegens weersomstandigheden voortijdig terug. De zesde rapporteerde een aanval te hebben gedaan op het eiland Vlieland en een daar varende vissersschip. Geen resultaten te melden.” ²⁰
22-06-1943	Bombardement door een B-17 op Vlieland. ²¹ Passage uit een verslag van de boswachter van Vlieland: “Schade door oorlogsgeweld is er in onze bosschen niet. Onze bosschen zijn zonder gevaar te betreden, er liggen geen landmijnen in. (...) Het badpaviljoen heeft zwaar geleden en op 22 juni 1943 zijn 's nachts 2 zomerhuizen afgebrand, oorzaak: brandbommen uit een vliegtuig.” ²² Eén B-17 voerde een aanval uit op een doel op Vlieland. ²³
01/02-07-1943	Een <i>Stirling</i> Mk MG- van het No. 7 Squadron kwam neer te Vlieland. ²⁴
17-08-1943	Een <i>Messerschmitt</i> Bf 110 G-4 G9+GK met <i>Werknummer</i> 4866 van het II./NJG 1 kwam neer te Vlieland. ²⁵
31-08-1943/01-09-1943	Bombardement op Vlieland. ²⁶ Eén deed een aanval op doelen op Vlieland, vier vliegtuigen op Texel. ²⁷
22/23-09-1943	Bombardement op Vlieland. ²⁸ Enkele vliegtuigen wierpen hun bommen af op doelen op Vlieland en het vliegveld van Schiermonnikoog. ²⁹
29/30-09-1943	Bombardement op Vlieland. ³⁰

¹⁵ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 604.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem, 1078.

¹⁸ Ibidem, 1088.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil, deel 1*, 442.

²¹ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 1566 en Zwanenburg, *En nooit was het stil, deel 2*, 23.

²² Doedens, *Vlieland*, 198.

²³ Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog, deel 2* (Den Haag 1993) 23.

²⁴ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 1590.

²⁵ Ibidem, 1660.

²⁶ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 1681

²⁷ Zwanenburg, *En nooit was het stil, deel 2*, 72.

²⁸ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 1705.

²⁹ Zwanenburg, *En nooit was het stil, deel 2*, 87.

³⁰ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 1715.

DATUM	GEBEURTENIS
	Zeven vliegtuigen voerden aanvallen uit op het vliegveld van Texel, doelen op Vlieland en in de buurt van Borkum. Resultaten werden bij deze aanvallen niet waargenomen. ³¹
18/19-11-1943	Bombardement op Vlieland. Getroffen werden zoeklichten. ³² Dertien vliegtuigen voerden aanvallen uit op AD's. In Nederland flakstellingen bij Groningen en op Vlieland, zoeklichten en andere doelen op Texel, waarbij op Texel o.a. een 4000 ponder HC werd afgeworpen. ³³
11-12-1943	Een <i>Messerschmitt Bf 109 G-6</i> met <i>Werkenummer 20218</i> van het III./JG 54 " <i>Grünherz</i> " kwam neer op Vlieland. ³⁴

Tabel 2: Overzicht achterhaalde indicaties naar aanleiding van de geraadpleegde literatuur.

In de volgende paragrafen zal middels archiefonderzoek en luchtfoto-interpretatie onder meer getracht worden de reeds achterhaalde indicaties van aanvullende informatie te voorzien.

³¹ Zwanenburg, *En nooit was het stil, deel 2*, 92.

³² Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 1776 en Zwanenburg, *En nooit was het stil, deel 2*, 117.

³³ Zwanenburg, *En nooit was het stil, deel 2*, 118.

³⁴ Eversteijn, Bombardementen en verongelukte vliegtuigen, 1807.

2.4 INDICATIES AFKOMSTIG UIT GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN

Voor deze bureaustudie zijn verschillende archiefinstellingen geraadpleegd op relevante CE-gerelateerde gegevens betreffende het onderzoeksgebied. De aangedane archiefinstellingen worden in de hierop volgende paragrafen behandeld en beslaan respectievelijk het Gemeentearchief Vlieland (GAV) te Oost-Vlieland, het Tresoar Fries Historisch en Letterkundig Centrum te Leeuwarden, het Nationaal Archief (NA) te Den Haag, het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) te Amsterdam, het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te Den Haag, het Noord-Hollands Archief te Haarlem, The National Archives (TNA) te Londen en het Bundesarchiv-Militärarchiv te Freiburg im Breisgau.

2.4.1 GEMEENTEARCHIEF VLIELAND

In het Gemeentearchief Vlieland zijn de archieven *Gemeente Vlieland 1816-1946* en *Gemeente Vlieland 1945-1995* ingezien. In deze archieven zijn de volgende gegevens aangetroffen:

20 maart 1941: Een Engelsch vliegtuig cirkelde enkele malen boven het dorp Oost-Vlieland. Enkele kogels, afgevuurd door het vliegtuig, veroorzaakten schade in een ijscokiosk en een woonhuis. Persoonlijke ongelukken kwamen niet voor.³⁵

14 september 1949: De heer C.M. de Wit krijgt 4.000 gulden voor de geleden oorlogsschade aan het pand Dorpsstraat 52 te Oost-Vlieland.³⁶

Beide meldingen zijn herleidbaar tot de omgeving van het onderzoeksgebied. Een exacte locatie kan in beide gevallen niet worden vastgesteld. Het is niet duidelijk of het adres Dorpsstraat 52 in de tussentijd veranderd is en wat de aard van de schade is geweest.

2.4.2 TRESOAR FRIES HISTORISCH EN LETTERKUNDIG CENTRUM

In het Tresoar Fries Historisch en Letterkundig Centrum is het archief *351-01 Collectie Vlieland ten tijde van de Tweede Wereldoorlog* geraadpleegd. Deze collectie bestaat uit stukken over de oorlogsperiode op Vlieland, welke door een voormalige bewoner van het eiland werden verzameld. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*.

In dit archief is een proces-verbaal aangetroffen betreffende een bombardement met brandbommen op 22 juni 1943. Hierin wordt het volgende gemeld:

“Na ons op straat te hebben begeven, bleek ons mede bij informatie, dat omstreeks te 2.45 uur, door een overvliegend vliegtuig een vrij groot aantal brandbommen was afgeworpen. Van deze brandbommen waren een drietal in het dorp terechtgekomen, terwijl een naar schatting dertigtal brandbommen waren terechtgekomen in het achter het dorp gelegen bosch- en duinterrein, gelegen

³⁵ Luchtbeschermingsmaatregelen en Luchtbeschermingsdienst 1937-1956, Gemeente Archief Vlieland (GAV), 000029-000003 Gemeentebestuur Vlieland 1946-1995, inv. Nr. 314. (314-01.pdf).

³⁶ Vergoeding oorlogsschade 1948-1954, GAV, 000029-000003 Gemeentebestuur Vlieland 1946-1995, inv.nr. 339.

in de gemeente Vlieland De branden in het bos konden snel geblust worden. Twee zomerhuisjes, 'Martha' en 'Us Wente', brandden echter volledig uit."

Enkele nog niet uitgebrande brandbommen werden onschadelijk gemaakt.³⁷ In *figuur 8* is een foto uit dit archiefdossier ingevoegd die vermoedelijk tijdens dit bombardement werd genomen.

Figuur 2: Foto die bij het dossier over dit bombardement is gevoegd.

Tevens is in het Tresoar Fries Historisch en Letterkundig Centrum het archief *39 Militair Gezag van Friesland* geraadpleegd. Het Militair Gezag (MG) was een orgaan dat in de bevrijde delen van Nederland een interim-bestuur moest vestigen zolang er een oorlogstoestand heerste en de regering het gezag nog niet kon overnemen. Het MG hield zich onder meer bezig met het herstel en handhaving van de veiligheid en het weer op gang brengen van het maatschappelijk leven. Dit hield ook in dat men zich bezighield met luchtbescherming, het herstellen van oorlogsschade, explosievenopruiming etc. Stukken omtrent deze onderwerpen kunnen relevant zijn voor het vooronderzoek. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*. Er zijn geen gegevens aangetroffen die betrekking hebben op het onderzoeksgebied.

³⁷ Proces-verbaal van een brand in en buiten het dorp Oost-Vlieland ontstaan door uit vliegtuigen geworpen brandbommen, Tresoar Fries Historisch en Letterkundig Centrum, 351-01 Collectie Vlieland ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, inv. nr. 6.

2.4.3 NATIONAAL ARCHIEF

In het Nationaal Archief is archief 2.04.53.15 *Ministerie van Binnenlandse Zaken: Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen, 1937-1946* geraadpleegd. De Inspectie Bescherming Bevolking tegen Luchtaanvallen werd naar aanleiding van de Wet tot Bescherming van de Bevolking tegen Luchtaanvallen, die in 1936 in werking trad, opgericht. De taak van dit overheidsorgaan was de gemeentelijke activiteiten op dit terrein te begeleiden en te controleren. Toen in 1942 de Duitse bezetter de wet verving door de Luchtbeschermingsverordening kwam de luchtbescherming sterker onder controle te staan van de bezetter. De archiefstukken beslaan diverse onderwerpen betreffende de luchtbeschermingsdienst, waaronder door gemeenten ingestuurde rapporten betreffende geallieerde luchtactiviteiten. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*. Er zijn geen gegevens aangetroffen die betrekking hebben op het onderzoeksgebied.

Tevens is archief 2.13.210 *Commissie van Proefneming met hierin opgenomen afgedwaalde archiefbescheiden van onderdelen van de Artillerie-Inrichtingen en Artillerie onderdelen, (1814-) 1867-1942* geraadpleegd. De Commissie van Proefneming (CvP) was een instelling die zich bezig hield met proeven betreffende wapens en artilleriegeschut. Onder de taken van het CvP, dat rechtstreeks ressorteerde onder de minister van Oorlog die tevens als opdrachtgever fungeerde, behoorden het plannen, uitvoeren en verslag uitbrengen van de resultaten van fabricage en ontwikkelingsproeven van munitie en wapens, het ontwikkelen en verbeteren van wapen en munitie beproevingsmethoden en –procedures, etc. In de archiefstukken zijn ook staten opgenomen betreffende plaatsen waar mogelijk onontplofte projectielen zijn gevonden, die wel of niet geruimd zijn, uit mei tot en met december 1940. Eind 1940 werd de commissie namelijk opgeheven. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*.

In dit archief wordt melding gemaakt van de ruiming van een viertal vliegtuigbommen op Vlieland op 22 november 1940. Een exacte locatie wordt niet vermeld.³⁸

Ook 2.13.71 *Archieven van het Ministerie van Defensie te Londen [1940-1941]; Ministerie van Oorlog te Londen [1941-1945]; Departement van Oorlog: Bureau Londen [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)* is geraadpleegd op relevante gegevens betreffende het onderzoeksgebied. Dit betreft het archief van het ministerie van Defensie (later Oorlog) dat vanaf 14 mei 1940 in Londen was gevestigd. Het hield zich onder meer bezig met luchtvaart, militaire operaties en inlichtingen uit Nederland. Ook een onderzoek naar het verloop van de Meidagen van 1940 en de voorbereiding van de terugkeer naar Nederland behoorde tot het takenpakket. Het Bureau Londen hield zich na de bevrijding bezig met de afwikkeling van zaken in Engeland, waarna het in 1947 werd opgeheven. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*.

³⁸ Staten houdende opgaven van plaatsen waar mogelijk onontplofte projectielen zijn gevonden, die wel of niet geruimd zijn, 1940, Nationaal Archief, 2.13.210 Commissie van Proefneming met hierin opgenomen afgedwaalde archiefbescheiden van onderdelen van de Artillerie-Inrichtingen en Artillerie onderdelen, (1814-) 1867-1942, inv. nr. 23.

In dit archief wordt op 31 mei 1944 het volgende gemeld: “Duitse pioniers hebben de eilanden Ameland, Terschelling en Vlieland buiten de wegen vol met landmijnen gelegd.”³⁹ Deze indicatie kan echter niet tot een locatie worden herleid.

Tot slot is 2.17.03 *Archief van de Centrale Sector van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, (1938) 1940-1981 (1987)* geraadpleegd. Dit archief bevat overzichten per gemeente van panden die tijdens de Tweede Wereldoorlog schade hebben geleden of in aanmerking kwamen voor wederopbouwsteun. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*. Er zijn geen gegevens aangetroffen die betrekking hebben op het onderzoeksgebied.

2.4.4 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE

In het NIOD is het archief van ‘*Generalkommissar für das Sicherheitswesen en Höhere SS- und Polizeiführer*’ Hanns Albin Rauter (1892-1949), die was belast met ‘de openbare orde en veiligheid’ in Nederland, en het archief van het Departement van Justitie tussen 1940 en 1945 geraadpleegd, respectievelijk archief 077 *Generalkommissariat für das Sicherheitswesen (Höhere SS-und Polizeiführer Nord-West), (1938) 1940-1945* en 216k *Departement van Justitie (1935) 1940-1945 (1950)*. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*.

In de archieven van het NIOD wordt melding gemaakt van een beschieting met boordwapens op het dorp Oost-Vlieland op 20 maart 1941:

“Um 15.15, In Vlieland (Nordholland), M.G.-Feuer aus einem Englischen Flugzeug auf das dorf. 1 Haus und 1 Scheune getroffen. Keine Verluste, nur geringer Sachschaden.”⁴⁰

Deze luchtaanval wordt ook in een proces-verbaal uit het archief van de gemeente Vlieland gemeld. Aan de hand van de beschikbare gegevens kunnen geen feitelijke inslaglocaties worden vastgesteld.

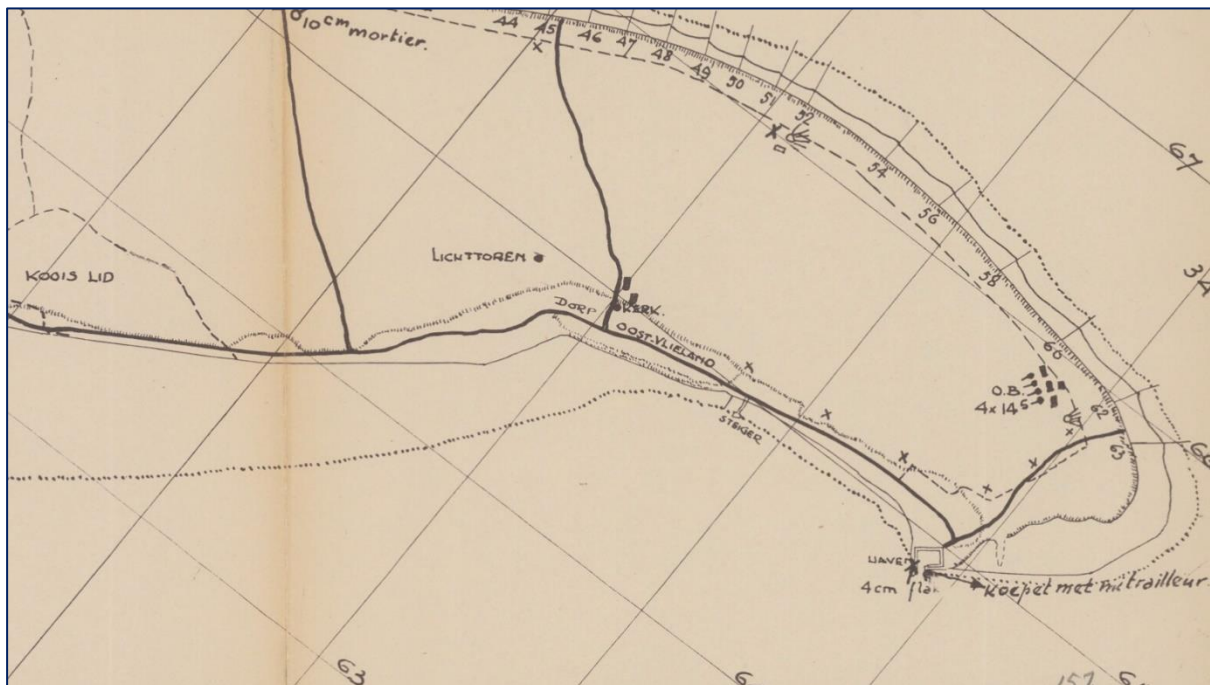
2.4.5 NEDERLANDS INSTITUUT VOOR MILITAIRE HISTORIE

Voor deze bureaustudie zijn archieven bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) te Den Haag geraadpleegd. Het gaat hier om archief 575 *Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands Grondgebied in de oorlog / Rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan Bureau Inlichtingen Londen (collectie 575) 1940-1945*. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*. In dit archief zijn verschillende kaarten aangetroffen waarop verdedigingswerken op Vlieland zijn ingetekend.

³⁹ Rapporten betreffende verdedigingsstelsels in Nederland (1941-1945), Nationaal Archief, 2.13.71 Archieven van het Ministerie van Defensie te Londen (1940-1941); Ministerie van Oorlog te Londen (1941-1945); Departement van Oorlog: Bureau Londen (1945-1947), (1933) 1940-1947 (1974), inv. nr. 1951.

⁴⁰ Dagberichten van de *Befehlshaber der Ordnungspolizei* Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941, NIOD, 077 Generalkommissariat für das Sicherheitswesen (Höhere SS- Und Polizeiführer Nord-West), (1938) 1940-1945, inv. Nr. 1328 (194).

Op de navolgende kaart is een 2cm flakstelling ingetekend in de omgeving van het onderzoeksgebied. De exacte locatie kan aan de hand van deze kaart niet worden vastgesteld.⁴¹

Figuur 3: Uitsnede van de Duitse verdedigingskaart Vlieland.

Aangezien de exacte locatie van de achterhaalde stelling niet kan worden vastgesteld, zal middels luchtfotoanalyse worden getracht de stellingen te lokaliseren.

2.4.6 NOORD-HOLLANDS ARCHIEF

Tot 1941 behoorde Vlieland tot de provincie Noord-Holland. In dit jaar werd het eiland door de Duitsers ingelijfd bij de provincie Friesland. Derhalve heeft ECG naast het archief van het Militair Gezag Friesland ook het archief van het Militair Gezag Noord-Holland geraadpleegd. Deze gegevens zijn te raadplegen in het Noord-Hollands Archief te Haarlem. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*. Er zijn geen gegevens aangetroffen met betrekking tot het onderzoeksgebied.

⁴¹ 157 margrieten 04-11-1943 Verdedigingswerken op Vlieland, NIMH, 575 Duitse verdedigingswerken en inundaties van Nederlands Grondgebied in de oorlog / Rapporten van militaire aard vanuit bezet Nederland aan Bureau Inlichtingen Londen (collectie 575) 1940-1945, inv. nr. 203.

2.4.7 THE NATIONAL ARCHIVES

De vluchtgegevens van de Geallieerde *Second Tactical Air Force (2nd TAF)*, een onderdeel van de *Royal Air Force (RAF)*, zijn bestudeerd op relevante informatie. Deze gegevens bevinden zich in *The National Archives* te Londen. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in Bijlage 1.

De geallieerden hanteerden gedurende de Tweede Wereldoorlog het zogeheten *Nord de Guerre* coördinatenstelsel. De vluchtgegevens uit de *Daily Logs* met de daarin aangehaalde coördinaten zijn door middel van geallieerde stafkaarten herleidbaar naar een locatie. Een met vier cijfers aangeduid coördinaat beslaat een kaartvierkant van 1000 bij 1000 meter. Indien een locatie met zes of acht cijfers wordt aangeduid is het in de meeste gevallen mogelijk een specifiekere positie binnen het desbetreffende kaartvierkant aan te geven. Opgemerkt dient te worden dat door verschillende oorzaken de coördinaat aanduidingen, informatie over bommenlast en gevechts-bombardementsbeschrijvingen af kunnen wijken van de werkelijke gebeurtenissen en/of locaties. Derhalve wordt deze bron enkel als aanvullende bron bij overige indicaties gebruikt (bij voorkeur in combinatie met luchtfoto's), waardoor gegevens kunnen worden geverifieerd en herleid.

De volgende kaartvakken hebben betrekking op het onderzoeksgebied:

NORD DE GUERRE COÖRDINAAT:	LOCATIE:
QU 2125	Onderzoeksgebied
QU 2225	Onderzoeksgebied

Tabel 3: Gehanteerde kaartvierkanten met coördinaat bij het doornemen van het bronnenmateriaal uit The National Archives.

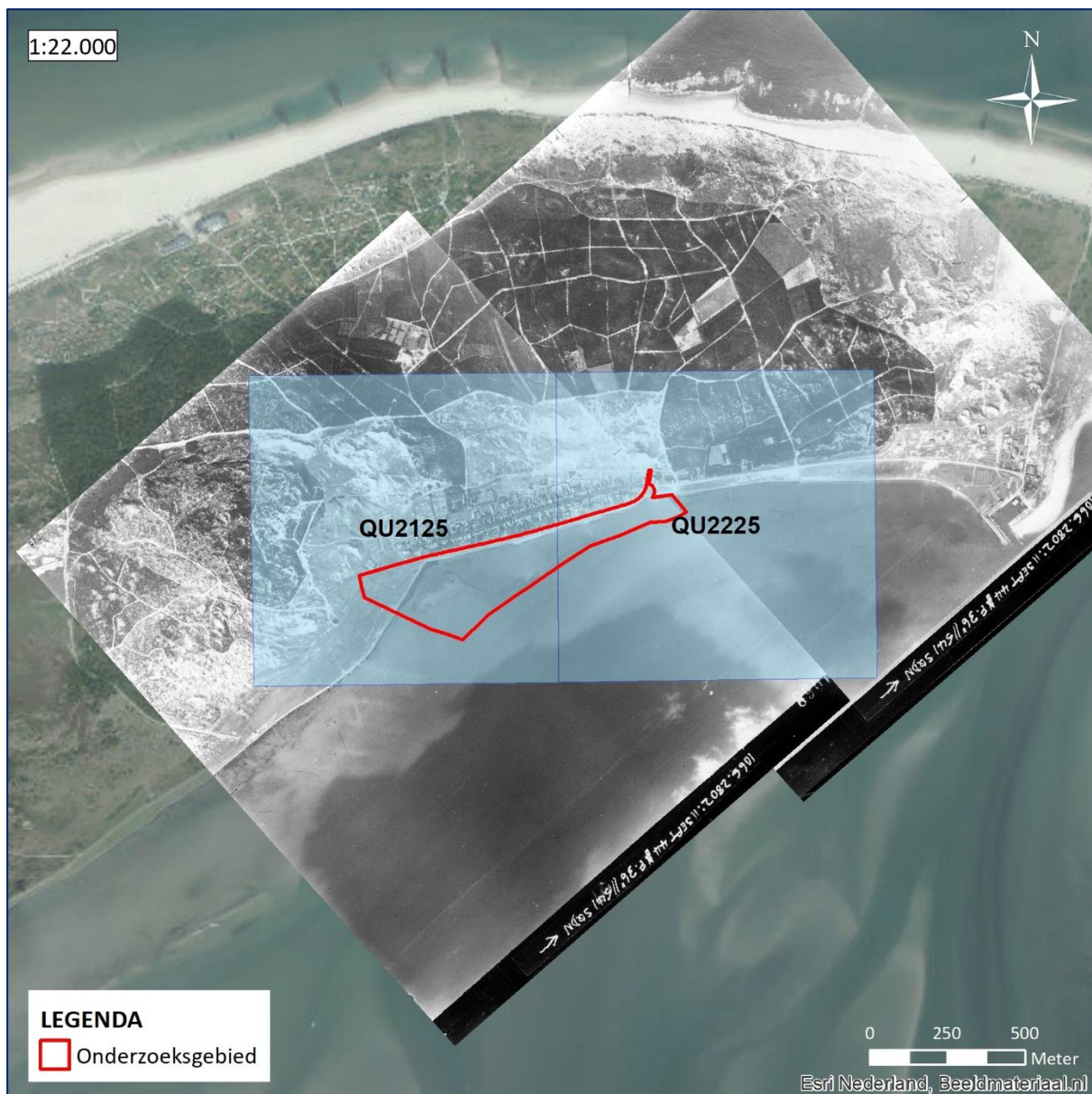
In de *Daily Logs* van de *2nd TAF* zijn geen feitelijke gegevens over luchtaanvallen in het onderzoeksgebied aangetroffen.

ECG heeft tevens de Attack Sheets van het RAF Coastal Command geraadpleegd. Deze tak van de Engelse luchtmacht voerde specifiek aanvallen uit op doelen aan de kust. In de Attack Sheets worden diverse aanvallen op Nederlands grondgebied gemeld. Op 21 juni 1940 wordt een aanval gemeld die mogelijk betrekking heeft op het onderzoeksgebied:

“6 barges and 1 tug at OOSTVLIELAND. Three direct hits observed; 6/250 lb. bombs.”⁴²

Het betreft een bomaanval met 6 bommen van 250 pond op enkele schepen in de buurt van Oost-Vlieland. Echter kan niet worden vastgesteld of de schepen tijdens de luchtaanval in (de omgeving van) het onderzoeksgebied lagen. De beschikbare luchtfoto's van de periode na de luchtaanval zijn van een grote hoogte genomen en bieden daarom geen uitkomst om de locaties van de bominslagen te achterhalen.

⁴² Coastal Command Daily Report No. 338, 21/6/40, National Archives, AIR 15 Air Ministry and Admiralty: Coastal Command: Registered Files, inv. nr. 768.

Figuur 4: Weergave van de gehanteerde kaartvierkanten volgens het Nord de Guerre stelsel.

2.4.8 BUNDESARCHIV-MILITÄRARCHIV

Het Militärarchiv is een onderdeel van het Duitse Bundesarchiv en is gehuisvest in Freiburg im Breisgau. Deze instelling beheert onder meer het archiefmateriaal en documenten van de Duitse strijdkrachten en het Ministerie van Defensie. Uit de periode van het *Deutsches Reich* 1933-1945, beheert het onder meer de archieven van de *Reichswehr*, *Wehrmacht* en *Waffen-SS*. Opgemerkt dient te worden dat de archieven door verschillende oorlogsactiviteiten ernstig hebben geleden. De schade aan de collecties wordt toegelicht door het Militärarchiv:

“The archive material from the period up to 1945 suffered considerable losses as a consequence of war. Many of the records of the central service units of the armed forces and of the army leadership, those of the service units and troops of the army below

*divisional level and those of the air force and the Waffen SS have been lost. Naval archives, on the other hand, and the bulk of war logs belonging to the command authorities of the army and the divisional headquarters up to 1943, survived the war. Most of the files of the Prussian Army were destroyed in the army archives fire in Potsdam in 1945.*⁴³

ECG heeft de beschikking over een aantal *Lageberichten* van de Duitse *Luftwaffenführungsstab* uit de periode 1940-1941. In deze rapporten, die per dag werden opgesteld, werd informatie verzameld omtrent de voortgang van de strijd in de verschillende oorlogsgebieden. Deze *Lageberichten* bevatten uiteenlopende informatie, waaronder de stand van zaken in het luchtruim (*Luftlage*), de voortgang op het land (*Erdlage*), maar ook het weerbericht van die dag (*Wetterablauf*). Derhalve bevatten deze berichten ook informatie over de strijd op Nederlands grondgebied. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*.

In de *Lageberichten* staan enkele luchtaanvallen op Vlieland vermeld:

23 juni 1940

Om 13.32 wordt er melding gemaakt van bommen op Oost-Vlieland. Het aantal bommen wordt niet gespecificeerd en er is geen schade.⁴⁴

20 maart 1941

13.24, Vlieland, 1 sprengbombe und MG-Feuer. Angriff mit 1 Sprengbombe, auf Arbeitsdampfer, Bombe fiel ohne Schadenswirkung in see. MG-Feuer auf Leuchtturm und Küstenwache. Kein Schaden.⁴⁵

Het betreft een aanval met één bom op een schip bij Vlieland. De exacte locatie is niet bekend. Verder wordt er machinegeweevuur op de vuurtoren gemeld. De vuurtoren staat ten noordwesten van Oost-Vlieland op +/- 250 meter buiten het onderzoeksgebied. Op deze datum werd reeds in het gemeentearchief Vlieland en in het NIOD melding gemaakt van een luchtaanval op Oost-Vlieland.

1 november 1941

20.55, Vlieland, 1 Sprengbombe, 1 gehöft z.Tl. abgebrannt.⁴⁶

Aanval met één bom op Vlieland. De exacte locatie kan niet worden vastgesteld.

⁴³ https://www.bundesarchiv.de/bundesarchiv/organisation/abteilung_ma/index.html.en (geraadpleegd: 06-05-2015).

⁴⁴ Lageberichte Nr.292-Nr.298, 23. Juni 1940 - 29. Juni 1940, Bundesarchiv-Militärarchiv (BM), RL 2-II Generalstab der Luftwaffe/Luftwaffenführungsstab, inv.nr. 211. (003).

⁴⁵ Lageberichte Nr.555-Nr.559, 17 März – 21 März 1941, Bundesarchiv-Militärarchiv (BM), RL 2-II Generalstab der Luftwaffe/Luftwaffenführungsstab, inv.nr. 234. (012).

⁴⁶ Lageberichte Nr.779-785, 28 oktober 1941 – 3 november 1941, Bundesarchiv-Militärarchiv (BM), RL 2-II Generalstab der Luftwaffe/Luftwaffenführungsstab, inv.nr. 268. (010).

2.5 LUCHTFOTO INTERPRETATIE

Luchtfoto's uit de Tweede Wereldoorlog kunnen in een aantal gevallen een bruikbare bron vormen bij het vergaren van informatie betreffende de mogelijke aanwezigheid van conventionele explosieven. Het primaire doel van het interpreteren van luchtfoto's is het vaststellen of een gebied zichtbaar betrokken is geweest bij oorlogshandelingen. Met andere woorden: zijn er sporen waarneembaar van kraters, stellingen (militaire werken), vernielde of beschadigde bebouwing en andere oorlogsgerelateerde handelingen. Ten gevolge van deze constatering kan een inschatting worden gemaakt of er een verhoogde kans bestaat op het aantreffen van achtergebleven conventionele explosieven. Als er op de foto's sprake is van zichtbare oorlogshandelingen kan dit leiden tot lokalisering van verdachte gebieden. Een indicatie die visueel middels luchtfoto interpretatie is vastgesteld, wordt door ECG beschouwd als voldoende feitelijk onderbouwd en kan derhalve zonder verificatie met een tweede bron als uitgangspunt bij de afbakening van verdacht gebied dienen. Daarnaast kunnen indicaties, welke op basis van archief- en literatuuronderzoek zijn achterhaald, met behulp van luchtfoto's exacter worden bepaald hetgeen tot een nauwkeurigere lokalisering van verdachte gebieden kan leiden. Tenslotte kunnen middels luchtfoto interpretatie eventuele naoorlogse contra-indicaties in beeld worden gebracht.

2.5.1 GRENZEN AAN LUCHTFOTO INTERPRETATIE

Het hanteren van luchtfoto's bij explosievenonderzoek wordt sterk beïnvloed door een aantal kwaliteits- en randvoorwaarden:

- Beschikbaarheid van luchtfoto's van het gebied;
- Opnamedata;
- Beeldkwaliteit;
- Opnamehoogte (schaal);
- Beschikbare neveninformatie (bijv. bombardements- en aanvalsdata);
- Ondersteunende technische mogelijkheden (bijv. analoge of digitale interpretatiesystemen);
- Ervaring van het uitvoerende personeel met interpreteren/analyseren.

Daarnaast blijft een luchtfoto een momentopname van een situatie die bijvoorbeeld een week, een maand of een jaar later totaal anders zou kunnen zijn. Het is goed denkbaar dat een bomkrater of een loopgraaf op de ene foto wel, maar op een eerdere of latere luchtfoto niet (meer) zichtbaar is. Tussentijdse herstel- en/of dempwerkzaamheden kunnen een vertekend beeld geven. Bovendien kunnen bijvoorbeeld jaargetijden, schaduwwerking, wolken, puin, begroeiing en water een belemmerend effect hebben op het onttelen van gegevens aan luchtfotografie. Ter compensatie van dergelijke belemmeringen hanteert ECG luchtopnamen van verschillende data.

Tot slot geldt specifiek voor deze bureaustudie dat de luchtfoto-interpretatie negatief wordt beïnvloed door de aard van het landschap op Vlieland. Door de duinen en bossen zijn eventuele sporen van oorlogshandelingen op luchtopnamen moeilijker te herkennen.

2.5.2 UITVOERING LUCHTFOTO INTERPRETATIE

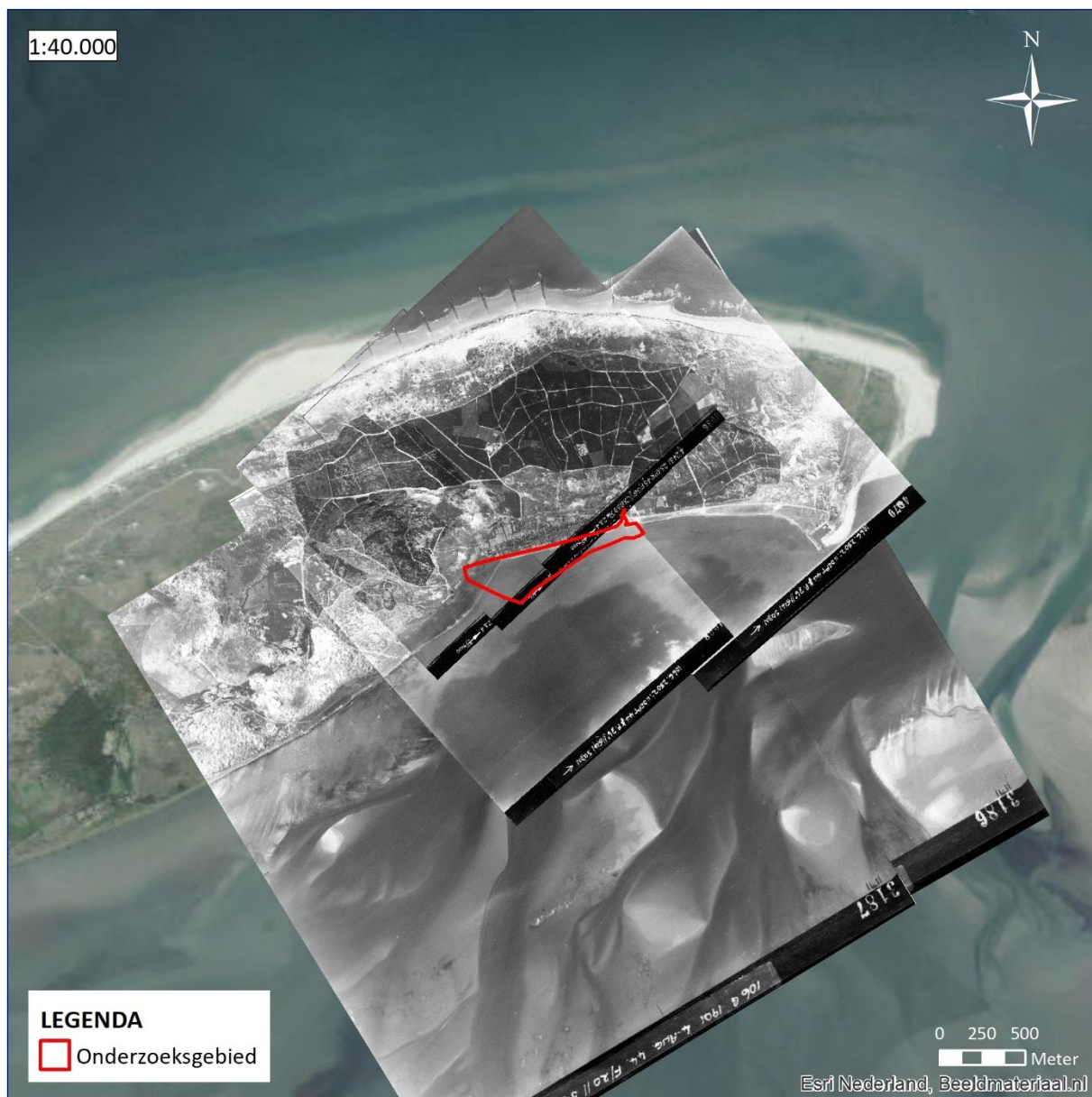
Voor dit onderzoek is een inventarisatie uitgevoerd van beschikbare luchtopnamen in de luchtfotocollecties van Wageningen University (WUR), de Topografische Dienst te Zwolle (TOPO) en The Aerial Reconnaissance Archives te Edinburgh (TARA). Naar aanleiding van deze inventarisatie is een selectie van luchtopnamen gemaakt. De navolgende opnamen (*tabel 4* en *figuur 5*) zijn naar de huidige topografie gegeorefereerd en geïnterpreteerd op indicaties van oorlogshandelingen.

DATUM	SORTIE NR.	SCHAAL	BEELDNUMMERS	BRON
04-08-1944	106G-1901	1:18.000	3186, 3187	TOPO
11-09-1944	106G-2802	1:10.000	4068, 4070	TOPO
25-04-1945	4-2431	1:7.400	4034, 4035, 4036	WUR

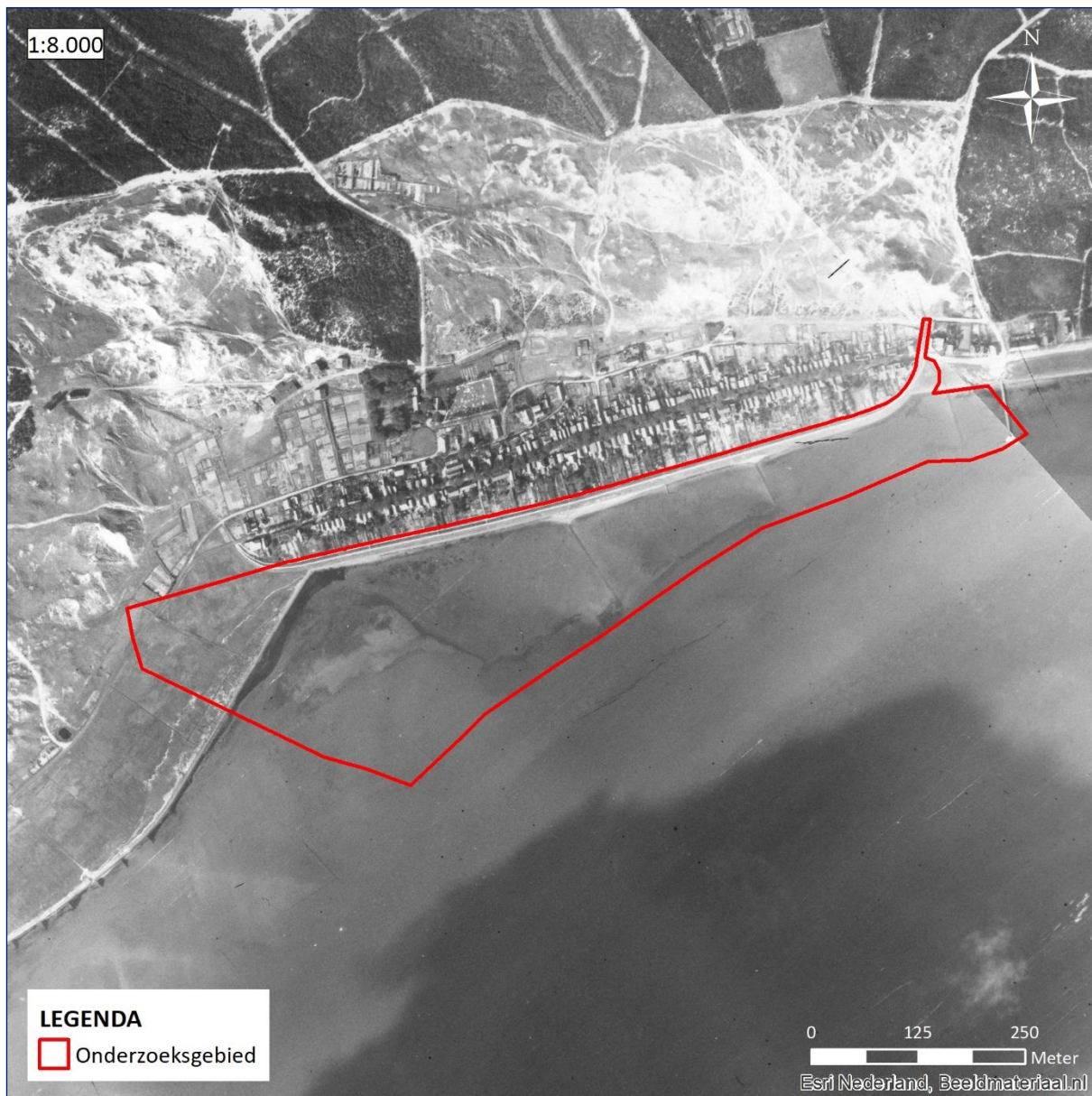
Tabel 4: Overzicht van gehanteerde opnamen bij de luchtfoto interpretatie.

De plaatsing van luchtopnamen uit de Tweede Wereldoorlog op de huidige topografie wordt door enkele factoren negatief beïnvloed. Door veranderde omstandigheden binnen het onderzoeksgebied, afwijkingen in de opnamen veroorzaakt door de kromming van de aarde en de nauwkeurigheid van de gebruikte ondergrond, ontstaan afwijkingen in de georeferentie. Ter compensatie van dergelijke afwijkingen hanteert ECG een buffer (tolerantie) van 5 meter.

De luchtfoto's zijn bestudeerd op indicaties die duiden op aanwezigheid van conventionele explosieven. Tevens is er getracht indicaties uit het literatuur- en archiefonderzoek te bevestigen, alsmede te specificeren/lokalisieren.

Figuur 5: Weergave van de geraadpleegde luchtopnamen.

Figuur 6: Detail van een luchtopname van 11 september 1944. Er zijn geen indicaties waar te nemen binnen het onderzoeksgebied. In de duinen ten noorden van het dorp Oost-Vlieland zijn Duitse stellingen zichtbaar. Deze hebben geen invloed op de afbakening van verdacht gebied binnen het onderzoeksgebied.

2.6 EXPLOSIEVEN OPRUIMINGSDIENST DEFENSIE

Ten behoeve van dit indicatieonderzoek zijn de archieven van de Explosieven Opruimingsdienst (EOD) en zijn voorgangers geraadpleegd op CE-gerelateerde gegevens betreffende het onderzoeksgebied. Hierbij is het meldingsarchief van de EOD ingezien, waarin gegevens van gemelde en geruimde explosieven vanaf de jaren '70 zijn in te zien. Tevens zijn de archieven van de Mijn- en Munitie Opruimingsdienst (MMOD) en het Korps Hulpverleningsdienst (HVD). Deze twee organisaties kunnen als 'voorlopers' van de EOD worden gezien. Tot slot is de collectie mijnenveldkaarten geraadpleegd die in bezit is van de EOD te Soesterberg.

2.6.1 GEMELDE EN GERUIMDE EXPLOSIEVEN

Een bruikbare bron bij het beantwoorden van de vraag of er in (de directe omgeving van) het onderzoeksgebied vanaf de jaren '70 mogelijk al conventionele explosieven zijn aangetroffen, is het meldingsarchief van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie in Rijswijk. In dit archief worden de meldingen bewaard van vermoede explosieven uit de omgeving van het onderzoeksgebied, zoals die bij de EOD tot op heden bekend zijn.⁴⁷

Van de bij de EOD aanwezige meldingen en ruiming van vermoede explosieven zijn de rapportages die betrekking hebben op (de omgeving van) het onderzoeksgebied geselecteerd. In het overzicht op de volgende pagina's (*tabel 4*) treft u samenvattingen van de geselecteerde rapportages aan, zoals die momenteel bij de EOD bekend zijn. Een aandachtspunt bij de locatieverwijzingen is dat de opgegeven locaties van het aangetroffen explosief over het algemeen gebaseerd zijn op het dichtstbijzijnde adres. Dit kan betekenen dat het gemelde of geruimde object op een locatie (bijvoorbeeld in akkerland achter het vermelde adres) is gevonden, die naderhand slechts bij benadering kan worden aangegeven.

De rapporten van de Explosieven Opruimingsdienst Defensie tonen aan wat er ter plaatse door de EOD is aangetroffen, bijvoorbeeld: explosieven uit de Tweede Wereldoorlog, IED 's (Improvised Explosive Device; zelfgemaakte explosieven) of helemaal geen conventionele explosieven (schroot, etc.). De bevindingen van de EOD bij de meldingen uit de omgeving van het onderzoeksgebied zijn nader geanalyseerd en eveneens in bijgaand overzicht opgenomen. De beschrijvingen van aangetroffen objecten / explosieven en de locatiebeschrijvingen zijn letterlijk overgenomen uit de EOD-rapporten.

MELDING NR.	DATUM ⁴⁸	LOCATIE	AANGETROFFEN
19862298	12-07-1986	Kampweg 1, Ten oosten van de camping Stortemelk (125m), Vlieland	101x 's'mijnen; 75x ontstekers voor 's' mijnen.
19883697	30-12-1988	In de duinen, landinwaarts,	1 x brandstoftank V1 ⁴⁹

⁴⁷ Om een zo nauwkeurig mogelijk beeld te kunnen schetsen of een gebied bloot heeft gestaan aan een bepaald soort oorlogshandelingen (beschietingen, bombardementen etc.), hanteert ECG een ruimere afbakening rondom het onderzoeksgebied bij het aanvragen van de meldings- en ruimrapporten.

⁴⁸ Meldingsdatum

⁴⁹ Opmerking in rapport: :Is bij grondwerkzaamheden naar boven gekomen en is toen het duin ingerold."

MELDING NR.	DATUM ⁴⁸	LOCATIE	AANGETROFFEN
		Vlieland.	
19900420	28-02-1990	Strand 100 meter west van Zeeduinhotel, Vlieland.	1 x UK VMFI boei.
19911624	11-07-1991	Vlielanderbalg, Vlieland.	1 x 12 cm granaat.
19931967	05-09-1993	Aan de steiger jachthaven Vlieland.	1 x MK 21 UK oefenmijn (MK 17).
20001465	01-08-2000	Jachthaven Vlieland, Oost-Vlieland	2x O2 cilinders verroest zwaar geoxideerd 40ltr; 1x Acethyleen cilinder 40ltr zwaar geoxideerd.
20020384	29-03-2002	Noordzeestrand bij overgang strandhotel, Vlieland	63x granaten van 7,5cm diameter en lengte 27cm vermoedelijk Duits (erg aangekoekt).
20031648	12-10-2003	Hotel Seeduyn, 200m van strandovergang, Vlieland	1x onbekend voorwerp.
20041852	21-12-2004	Havenweg 18a, Vliegbasis KLU, in kluis, Vlieland	1x All Purpose mijn, M51, Frans.

Tabel 5: Meldingen en ruiming van mogelijke conventionele explosieven in (de omgeving van) het onderzoeksgebied.

Uit bovenstaand overzicht zijn geen meldingen of ruiming te herleiden naar het onderzoeksgebied.

2.6.2 MIJN- EN MUNITIE OPRUIMINGSDIENST

In het SIB Defensie te Rijswijk is het *Archief van de Mijn-Munitie Opruimingsdienst (M.M.O.D.), 1945-1947* geraadpleegd, de voorloper van de EOD die tot en met 1947 verantwoordelijk was voor het ruimen van explosieven. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*. Er zijn geen gegevens aangetroffen die betrekking hebben op het onderzoeksgebied.

2.6.3 KORPS HULPVERLENINGSDIENST

In het Nationaal Archief is het archief *2.04.110 Korps Hulpverleningsdienst van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 1945-1974* geraadpleegd. Het Korps Hulpverleningsdienst ofwel de HVD nam vanaf juli 1947 de taken van de MMOD over. Eind juli 1947 werd de HVD verantwoordelijk voor het ruimen van explosieven die in de civiele sector werden aangetroffen en vanaf januari 1948 ook voor het ruimen op militaire objecten en terreinen. In 1971 werd de taak van de HVD overgedragen aan de EOD (zie *paragraaf 2.6.1*).⁵⁰ Hoewel er geen specifieke gegevens omtrent CE-ruiming uit de periode '47-'70 bekend zijn, zijn er in het archief van de HVD wel krantenartikelen betreffende CE-vondsten en ruiming opgenomen die mogelijk voor het onderzoeksgebied relevante informatie bevatten. Een overzicht van de geraadpleegde archiefstukken is opgenomen in *Bijlage 1*. Er zijn geen gegevens aangetroffen die betrekking hebben op het onderzoeksgebied.

⁵⁰ J. van Woensel, *Vrij van explosieven. De geschiedenis van het EOCL en zijn voorgangers, 1944-2004* (Meppel 2004) 107 en 142.

2.6.4 MIJNENVELDREGISTER

Gedurende de oorlog zijn door de strijdende partijen mijnenvelden ingericht. Deze velden werden voor verschillende doeleinden aangelegd: bescherming, verdediging, het stoppen of desorganiseren van de vijandelijke opmars. Daarnaast werden zogenaamde “schijnmijnenvelden” aangelegd. Een dergelijk veld bevatte geen explosieven en had ten doel de vijandelijke opmars te vertragen. Het soort (antitank- of antipersoneelmijnen) en aantal gelegde mijnen binnen een mijnenveld was afhankelijk van de functie van het veld.

Na de oorlog zijn de mijnenvelden in Nederland (voor zover bekend) in kaart gebracht in zogenaamde “mijnenboeken”. Deze mijnenkaarten zijn in het bezit van de EOD. ECG heeft bij de EOD navraag gedaan of er voor de onderzoeksgebieden mijnenvelden zijn gedocumenteerd. Uit de door de EOD aangeleverde gegevens blijkt dat er op Vlieland verscheidene mijnenvelden zijn aangelegd. De mijnenvelden lagen buiten het onderzoeksgebied.

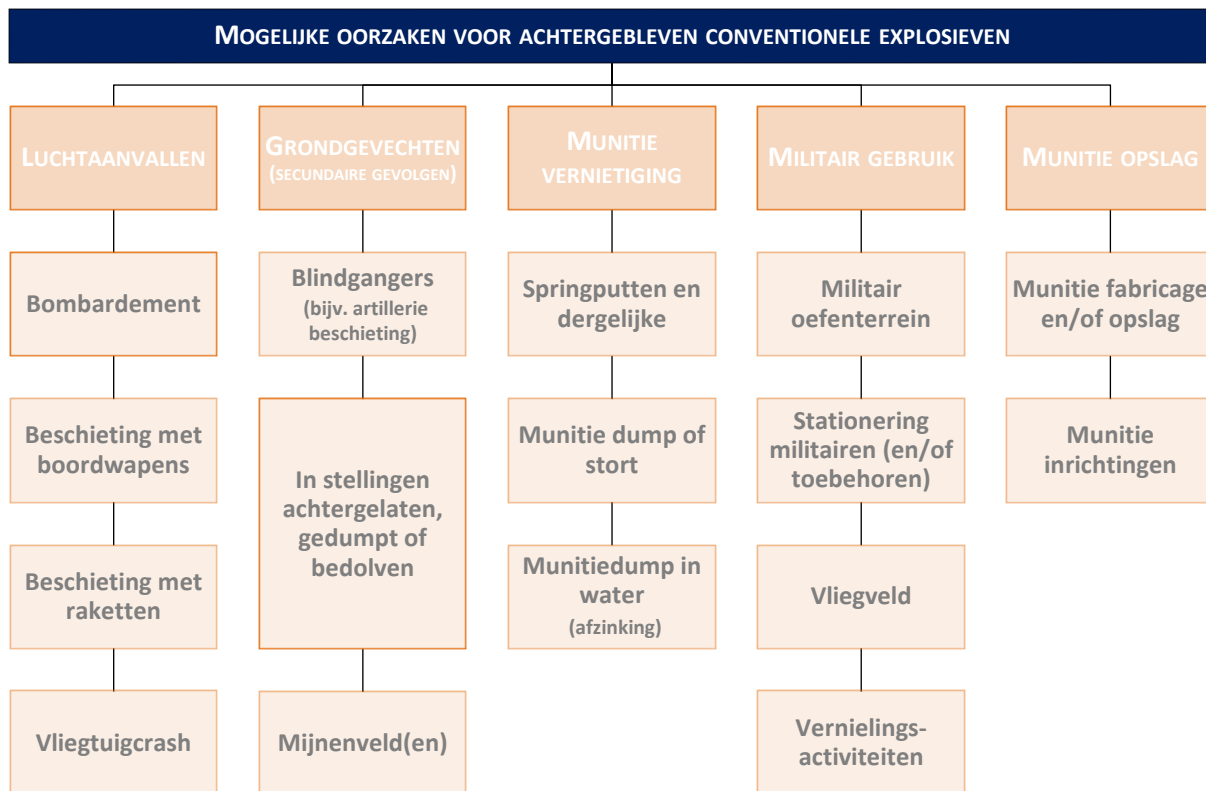
2.7 ANALYSE INDICATIES UIT INDICATIE ONDERZOEK

Conform paragraaf 6.5.2 van het WSCS-OCE wordt hieronder per achterhaalde indicatie getracht aan de hand van tenminste twee onafhankelijk en verifieerbare bronnen tot de conclusie verdacht of onverdacht te komen.

De volgende indicaties kunnen onvoldoende feitelijk worden onderbouwd, vallen buiten het onderzoeksgebied of kunnen niet naar een exacte locatie worden herleid en zullen derhalve in het vervolg van deze bureaustudie niet worden meegenomen:

- Uit literatuur- en archiefonderzoek blijkt dat Vlieland op 23 juni 1943 is gebombardeerd met brandbommen. Hiervan kwamen er drie neer op het dorp en de rest in de bossen en het huisjespark achter het dorp. Aan de hand van de beschrijvingen kan deze indicatie niet tot het onderzoeksgebied worden herleid. ECG acht het derhalve niet noodzakelijk de indicatie mee te nemen in het vervolg van het vooronderzoek.
- Uit literatuur- en archiefonderzoek bleek dat er op Vlieland verschillende Duitse verdedigingswerken zijn aangelegd. Middels luchtfotoanalyse is vastgesteld dat de verdedigingswerken buiten het onderzoeksgebied lagen. ECG acht het derhalve niet noodzakelijk om deze indicatie mee te nemen in het vervolg van het vooronderzoek.
- In de Attack Sheets van RAF Coastal Command wordt melding gemaakt van een luchtaanval met 6 bommen van 250 pond op schepen bij Oost-Vlieland. Deze indicatie kon echter niet verder tot een exacte locatie worden herleid. Luchtfoto's bieden geen uitkomst vanwege de grote hoogte van de beschikbare luchtopnamen. Derhalve wordt deze indicatie niet meegenomen in het vervolg van dit vooronderzoek.
- De geografisch herleidbare munitieruimingen van de EOD vallen buiten het onderzoeksgebied.

Het bovenstaande resulteert in het navolgende schematische overzicht van mogelijke oorzaken voor de aanwezigheid van conventionele explosieven binnen het onderzoeksgebied:

3 HET CONTRA-INDICATIE ONDERZOEK

De volgende stap in deze bureaustudie wordt gevormd door het achterhalen van gebeurtenissen die een aanwijzing vormen dat een (mogelijk verdacht) gebied of een deel hiervan (in zowel horizontale als verticale zin) als onverdacht kan worden aangemerkt. Dit onderdeel van de bureaustudie bestaat uit een beeldvergelijking van de gehanteerde luchtfoto's en recente (satelliet)opnamen en een vergelijking aan de hand van historische kaarten.

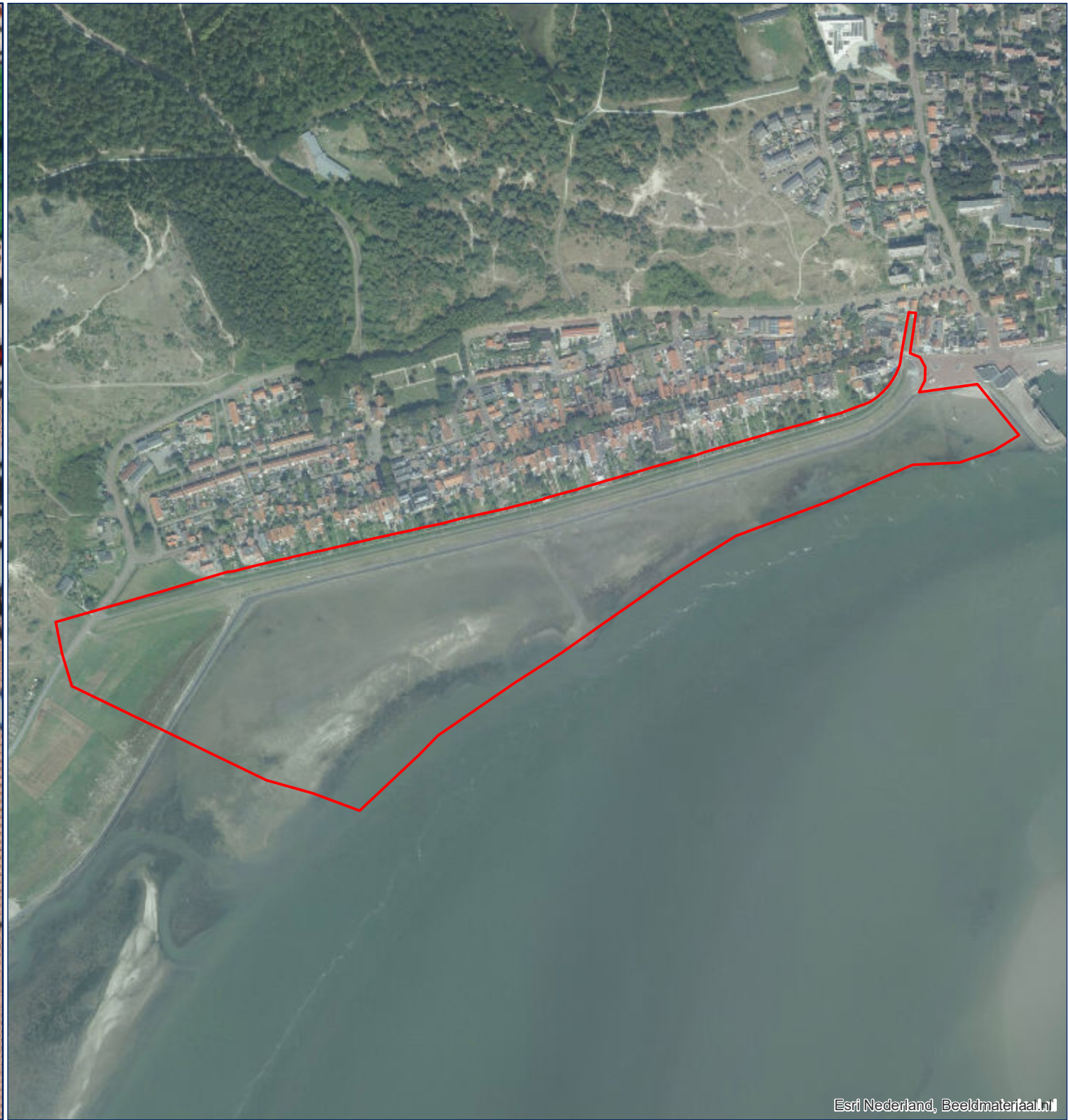
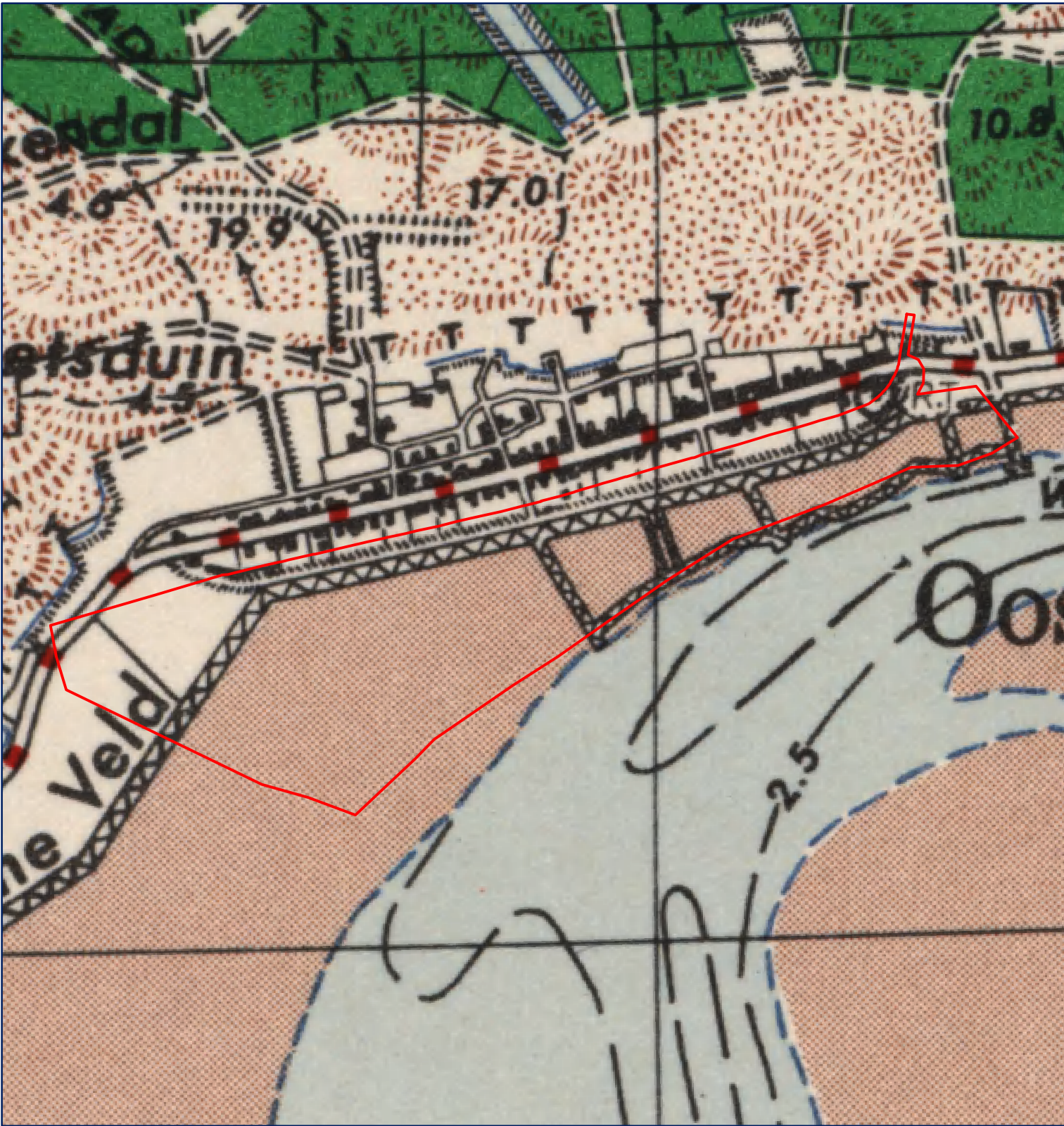
3.1 BEELDVERGELIJKING

Middels een vergelijking van recente satellietbeelden met luchtopnamen uit de Tweede Wereldoorlog en naoorlogse luchtopnamen, is getracht te bepalen waar de bodem is geroerd. Tevens is historisch kaartmateriaal met recente kaarten vergeleken, zodat een beter beeld wordt verkregen van naoorlogs werkzaamheden in het onderzoeksgebied.

De beeldvergelijking wijst uit dat de dijk binnen het onderzoeksgebied naoorlogs is versterkt. Tevens is aan de oostzijde een nieuwe kade bij de aanlegsteiger van de veerboot aangelegd.

Historische kaart 1943	Huidige situatie
------------------------	------------------

Historische kaart 1943	Huidige situatie
------------------------	------------------

LEGENDA

 Onderzoeksgebied

LEGENDA

 Onderzoeksgebied

DATUM:
20 SEPTEMBER 2017

PROJECT NR.:
264-017

TEKENING NR.:
264-017-BV-01

COPYRIGHT 1997 EXPLOSIVE CLEARANCE GROUP

DATUM:
20 SEPTEMBER 2017

PROJECT NR.:
264-017

TEKENING NR.:
264-017-BV-01

COPYRIGHT 1997 EXPLOSIVE CLEARANCE GROUP

DATUM:
20 SEPTEMBER 2017

PROJECT NR.:
264-017

TEKENING NR.:
264-017-BV-01

COPYRIGHT 1997 EXPLOSIVE CLEARANCE GROUP

DATUM:
20 SEPTEMBER 2017

PROJECT NR.:
264-017

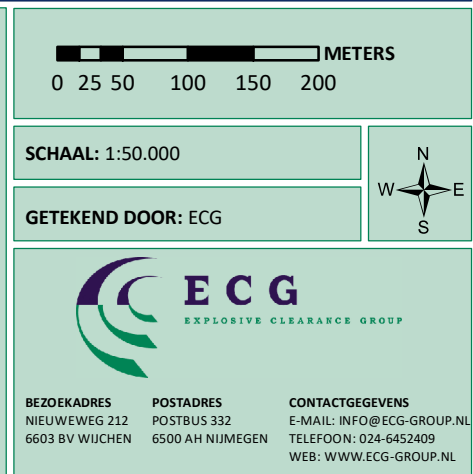
TEKENING NR.:
264-017-BV-01

COPYRIGHT 1997 EXPLOSIVE CLEARANCE GROUP

A scale bar at the top indicates distances in meters, with markings for 0, 25, 50, 100, 150, and 200. Below the scale bar, the text 'METERS' is written. To the right of the scale bar is a compass rose showing North (N), South (S), East (E), and West (W).

A scale bar at the top indicates distances in meters, with markings for 0, 25, 50, 100, 150, and 200. Below the scale bar, the text 'METERS' is written. To the right of the scale bar is a compass rose showing North (N), South (S), East (E), and West (W).

A scale bar at the top indicates distances in meters, with markings for 0, 25, 50, 100, 150, and 200. Below the scale bar, the text 'METERS' is written. To the right of the scale bar is a compass rose showing North (N), South (S), East (E), and West (W).

A scale bar at the top indicates distances in meters, with markings for 0, 25, 50, 100, 150, and 200. Below the scale bar, the text 'METERS' is written. To the right of the scale bar is a compass rose showing North (N), South (S), East (E), and West (W).

A scale bar at the top indicates distances in meters, with markings for 0, 25, 50, 100, 150, and 200. Below the scale bar, the text 'METERS' is written. To the right of the scale bar is a compass rose showing North (N), South (S), East (E), and West (W).

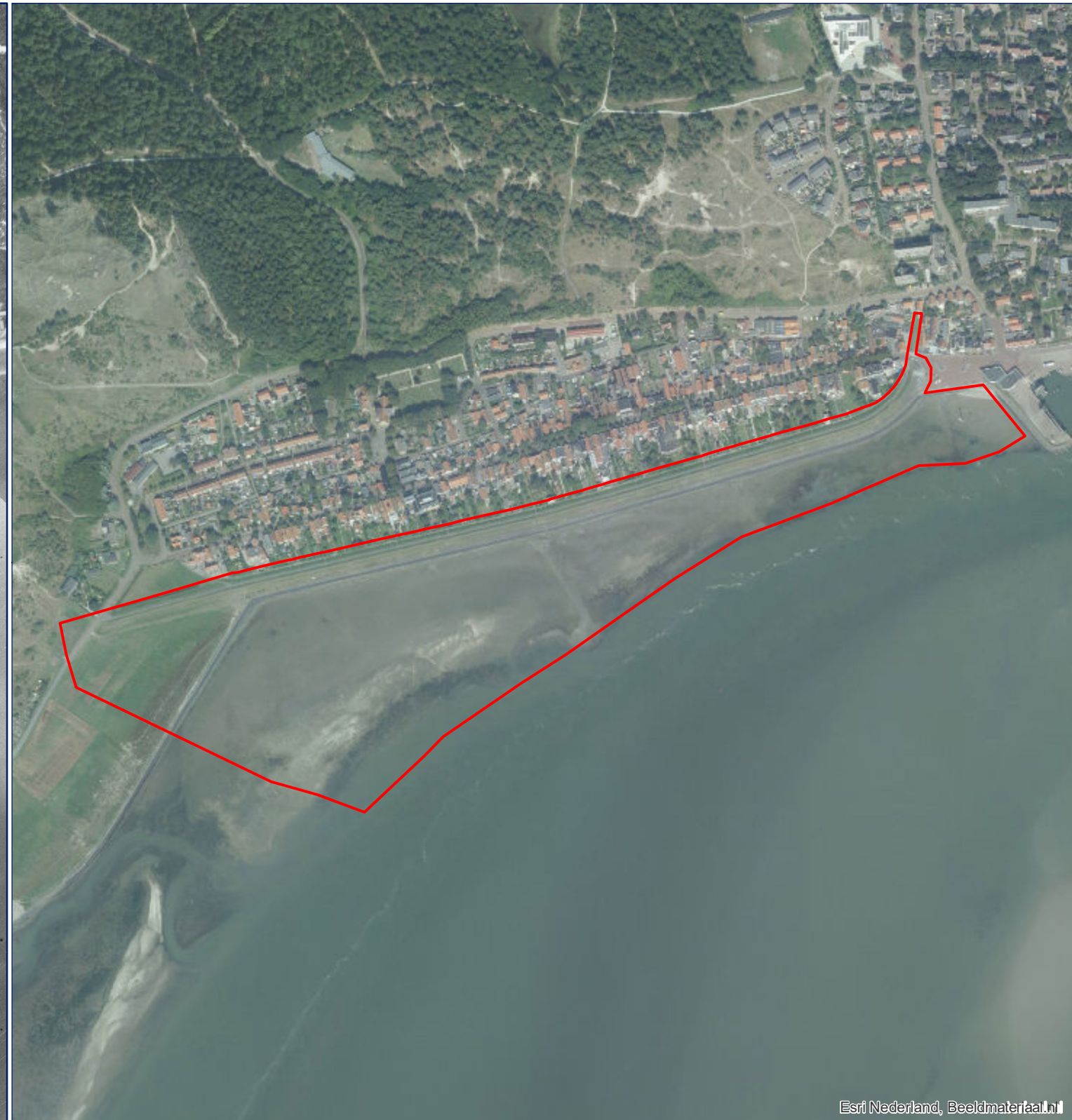
A scale bar at the top indicates distances in meters, with markings for 0, 25, 50, 100, 150, and 200. Below the scale bar, the text 'METERS' is written. To the right of the scale bar is a compass rose showing North (N), South (S), East (E), and West (W).

DATUM:
20 SEPTEMBER 2017

PROJECT NR.:
264-017

TEKENING NR.:
264-017-BV-01

COPYRIGHT 1997 EXPLOSIVE CLEARANCE GROUP

Esri Nederland, Beeldmateriaal.nl

Esri Nederland & Community Maps Contributors

LEGENDA

Onderzoeksgebied

DATUM:

20 SEPTEMBER 2017

PROJECT NR.:

264-017

TEKENING NR.:

264-017-BV-02

0 25 50 100 150 200 METERS

SCHAAL: 1:50.000

GETEKEND DOOR: ECG

BEZOEKADRES
NIEUWEG 212
6603 BV WIJCHEN

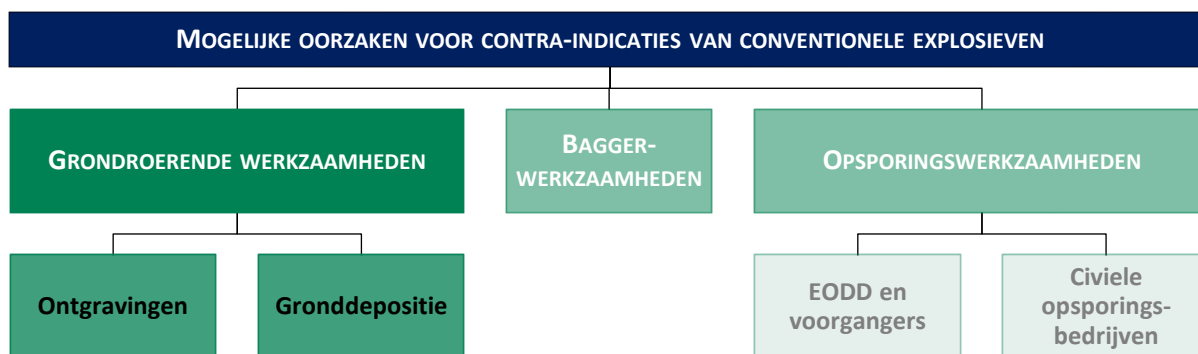
POSTADRES
POSTBUS 332
6500 AH NIJMEGEN

CONTACTGEGEVENS
E-MAIL: INFO@ECG-GROUP.NL
TELEFOON: 024-6452409
WEB: WWW.ECG-GROUP.NL

COPYRIGHT 2017 EXPLOSIVE CLEARANCE GROUP

3.2 SAMENVATTING NAOORLOGSE WERKZAAMHEDEN

Op basis van de voorgaande paragrafen kan er gesteld worden dat er aanwijzingen zijn aangetroffen waaruit blijkt dat er naoorlogs binnen het onderzoeksgebied in beperkte mate grondroerende werkzaamheden hebben plaatsgevonden. In het onderstaande schema zijn de bevindingen schematisch in beeld gebracht.

4 LEEMTEN IN KENNIS

- Van eventuele meldingen of ruiming van (vermoede) explosieven in of direct grenzend aan het onderzoeksgebied zijn over de periode 1940-1944 en 1948-1970 geen gegevens meer bekend bij de EOD of het SSA.
- Niet alle aangevraagde meldingsrapportages van de EOD konden worden aangeleverd.
- Bepaalde indicaties die zijn aangetroffen in literatuur en archiefstukken zijn niet te herleiden naar een specifieke locatie.
- De luchtfoto-interpretatie wordt negatief beïnvloed door de aard van het landschap op Vlieland. Door de duinen en bossen zijn eventuele sporen van oorlogshandelingen op luchtopnamen moeilijker te herkennen. Ook bestaat een gedeelte van het onderzoeksgebied uit water. Op deze locatie kunnen geen indicaties worden waargenomen wanneer het vloed is.

5 CONCLUSIE EN ADVIES

Het doel van deze studie is het verkrijgen van een, door middel van het verzamelen en verwerken van relevant historisch feitenmateriaal, gefundeerd antwoord op de volgende drie kernvragen:

1. Is het onderzoeksgebied of een deel hiervan betrokken geweest bij oorlogshandelingen (indicaties) en is er daardoor sprake van een verhoogd risico op het aantreffen van conventionele explosieven oftewel van verdacht gebied?

Er zijn geen feitelijk herleidbare indicaties achterhaald voor de aanwezigheid van conventionele explosieven uit de Tweede Wereldoorlog binnen onderzoeksgebied 'Waterkering te Vlieland'. Het onderzoeksgebied is derhalve ONVERDACHT op het aantreffen van conventionele explosieven uit de periode 1940-1945.

2. Zijn er gebeurtenissen (contra-indicaties) die een aanwijzing vormen dat een (mogelijk verdacht) gebied als onverdacht kan worden aangemerkt?

Op basis van het contra-indicatieonderzoek is voldoende feitelijk vastgesteld dat er in de naoorlogse periode werkzaamheden binnen het onderzoeksgebied hebben plaatsgevonden waarbij bodemingrepen zijn gepleegd. Deze werkzaamheden betreffen onder andere de versterking van de zeedijk voor het dorp Oost-Vlieland en de aanleg van een kade bij de aankomststeigers van de veerboten.

3. Indien er sprake is van verdacht gebied wat is dan de (sub)soort, hoeveelheid en verschijningsvorm van de vermoede conventionele explosieven?

Er is geen sprake van een feitelijk VERDACHT gebied. Het bepalen van de (sub)soort, hoeveelheid en verschijningsvorm is derhalve voor deze bureaustudie niet van toepassing.

Voor de gebieden die als onverdacht zijn aangegeven, adviseert ECG u om de geplande werkzaamheden op reguliere wijze uit te voeren. Hoewel er hier geen sprake is van verdacht gebied, adviseert ECG u wel om het uitvoerend personeel voorafgaand aan bodemroerende werkzaamheden in de te bewerken gebieden altijd te instrueren om bij het onverhoopt aantreffen van munitieverdachte objecten de volgende acties te ondernemen:

- Het explosief niet beroeren;
- De werkzaamheden ter plaatse onmiddellijk staken;
- Omstanders uit de omgeving van het explosief houden;
- De plaatselijke politie van de vondst op de hoogte stellen;

Voorgaand advies is schematisch weergegeven in het Protocol Spontane Vondst, welke is opgenomen in de bijlagen van deze rapportage.

6 OVERZICHT VAN GEHANTEERDE BRONNEN

Archieven

- Explosieven Opruimingsdienst van het ministerie van Defensie te Rijswijk en Soesterberg
- Gemeentearchief Vlieland
- Luchtfotoarchief Topografische Dienst te Zwolle
- Nationaal Archief te Den Haag
- Nederlands Instituut voor Militaire Historie te Den Haag
- Semi-Statistisch Informatiebeheer Defensie te Rijswijk
- Special Collections Wageningen University te Wageningen
- The Aerial Reconnaissance Archives te Edinburgh (UK)
- The National Archives te Londen (UK)
- Tresoar Fries Historisch en Letterkundig Centrum te Leeuwarden

Literatuur

- Amersfoort, H. en P. Kamphuis (red.), *Mei 1940. De strijd op Nederlands grondgebied* (Den Haag 2005).
- Bloem, W.J.Th. (red.), *Van de kar af gezien, bezettingsjaren 1940-1945: Oorlogsdagboek van A.A. Bloem* (Klarenbeek 1990).
- Buck, P. de e.a., *Zoeken en schrijven. Handleiding bij het maken van een historisch werkstuk* (Rijswijk 1992).
- Doedens, A., en J. Houter, *Vlieland: een Nederlandse geschiedenis* (Franeker 2010).
- Eversteijn, T., *Bombardementen en verongelukte vliegtuigen in de periode 10 mei 1940 – 5 mei 1945* (niet gepubliceerd).
- Sectie Krijgsgeschiedenis van den Generalen Staf, *Beknopt overzicht van de krijgsverrichtingen der Koninklijke Landmacht 10-19 mei 1940* (Leiden 1947).
- Studiegroep Luchtoorlog 1939-1945, *Verliesregister 1939-1945. Alle militaire vliegtuigverliezen in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog* (Den Haag 2008).
- Woensel, J. van, *Vrij van explosieven. De geschiedenis van het EOCL en zijn voorgangers, 1944-2004* (Meppel 2004).
- Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog, deel 1* (Den Haag 1990).
- Zwanenburg, G.J., *En nooit was het stil...: kroniek van een luchtoorlog, deel 2* (Den Haag 1993).

Internet

- <http://dotkadata.nl>
- <http://www.explosievenopruiming.nl>
- <http://maps.google.nl>
- <http://maps.bing.com>
- <http://vlieland.waddengebiedindeoorlog.nl>
- <http://watwaswaar.nl>

7 BIJLAGEN

BIJLAGE 1: GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN

Bundesarchiv-Militärarchiv

RL 2-II GENERALSTAB DER LUFTWAFFE/LUFTWAFFENFÜHRUNGSSTAB	
4 5. Abteilung (Ic; Feindaufklärung, Abwehr, geistige Betreuung)	
4.1 Lagemeldungen, Lageberichte	
205	Lageberichte Nr.246-Nr.258, 9. Mai 1940 - 21. Mai 1940
206	Lageberichte Nr.259-Nr.264, 22. Mai 1940 - 27. Mai 1940
207	Lageberichte Nr.265-Nr.270, 28. Mai 1940 - 1. Juni 1940
208	Lageberichte Nr.271-Nr.276, 3. Juni 1940 - 7. Juni 1940
209	Lageberichte Nr.277-Nr.282, 9. Juni 1940 - 13. Juni 1940
210	Lageberichte Nr.283-Nr.290, 15. Juni 1940 - 21. Juni 1940
211	Lageberichte Nr.292-Nr.298, 23. Juni 1940 - 29. Juni 1940
211a	1. Juli 1940 - 5. Juli 1940
212	Lageberichte Nr.305-Nr.317, 7. Juli 1940 - 19. Juli 1940
213	Lageberichte Nr.319-Nr.330, 21. Juli 1940 - 1. Aug. 1940
214	Lageberichte Nr.375-Nr.382, 15. Sept. 1940 - 22. Sept. 1940
215	Lageberichte Nr.383-Nr.391, 23. Sept. 1940 - 1. Okt. 1940
216	Lageberichte Nr.393-Nr.403, 3. Okt. 1940 - 13. Okt. 1940
217	Lageberichte Nr.404-Nr.414, 14. Okt. 1940 - 24. Okt. 1940
218	Lageberichte Nr.415-Nr.425, 25. Okt. 1940 - 4. Nov. 1940
219	Lageberichte Nr.426-Nr.434, 5. Nov. 1940 - 13. Nov. 1940
220	Luftlageberichte Nr.435-Nr.440, 14. Nov. 1940 - 19. Nov. 1940
221	Luftlageberichte Nr.441-Nr.447, 20. Nov. 1940 - 26. Nov. 1940
222	Luftlageberichte Nr.448-Nr.454, 27. Nov. 1940 - 3. Dez. 1940
223	Luftlageberichte Nr.455-Nr.463, 4. Dez. 1940 - 12. Dez. 1940
224	Luftlageberichte Nr.464-Nr.471, 13. Dez. 1940 - 21. Dez. 1940
225	Luftlageberichte Nr.472-Nr.479, 22. Dez. 1940 - 31. Dez. 1940
226	Luftlageberichte Nr.480-Nr.488, 1. Jan. 1941 - 9. Jan. 1941
227	Luftlageberichte Nr.489-Nr.497, 10. Jan. 1941 - 18. Jan. 1941
228	Luftlageberichte Nr.498-Nr.510, 19. Jan. 1941 - 31. Jan. 1941
229	Luftlageberichte Nr.511-Nr.519, 1. Feb. 1941 - 9. Feb. 1941
230	Luftlageberichte Nr.520-Nr.528, 10. Feb. 1941 - 18. Feb. 1941
231	Luftlageberichte Nr.529-Nr.538, 19. Feb. 1941 - 28. Feb. 1941
232	Luftlageberichte Nr.539-Nr.546, 1. März 1941 - 8. März 1941
233	Luftlageberichte Nr.547-Nr.554, 9. März 1941 - 16. März 1941
234	Luftlageberichte Nr.555-Nr.559, 17. März 1941 - 21. März 1941
235	Luftlageberichte Nr.560-Nr.562, 22. März 1941 - 24. März 1941
236	Luftlageberichte Nr.563-Nr.569, 25. März 1941 - 31. März 1941
237	Luftlageberichte Nr.570-Nr.575, 1. Apr. 1941 - 6. Apr. 1941
238	Luftlageberichte Nr. 577-Nr. 583, 8. Apr 1941 - 14. Apr. 1941
239	Luftlageberichte Nr.584-Nr.591, 15. Apr. 1941 - 22. Apr. 1941
240	Luftlageberichte Nr.592 - Nr.599, 23. Apr. 1941 - 30. Apr. 1941
241	Luftlageberichte Nr.600 - Nr.605, 1. Mai 1941 - 6. Mai 1941
242	Luftlageberichte Nr.606 - Nr.613, 7. Mai 1941 - 14. Mai 1941
243	Luftlageberichte Nr.614 - Nr.625, 15. Mai 1941 - 26. Mai 1941
244	Luftlageberichte Nr.626 - Nr.637, 27. Mai 1941 - 7. Juni 1941
245	Luftlageberichte Nr.638 - Nr.645, 8. Juni 1941 - 15. Juni 1941

RL 2-II GENERALSTAB DER LUFTWAFFE/LUFTWAFFENFÜHRUNGSSTAB	
246	Luftlageberichte Nr.646 - Nr.655, 16. Juni 1941 - 25. Juni 1941
247	Luftlageberichte Nr.656 - Nr.660, 26. Juni 1941 - 30. Juni 1941
248	Luftlageberichte Nr.661 - Nr.666, 1. Juli 1941 - 6. Juli 1941
249	Luftlageberichte Nr.667 - Nr.672, 7. Juli 1941 - 12. Juli 1941
250	Luftlageberichte Nr.673 - Nr.678, 13. Juli 1941 - 18. Juli 1941
251	Luftlageberichte Nr.679 - Nr.684, 19. Juli 1941 - 24. Juli 1941
252	Luftlageberichte Nr.685 - Nr.691, 25. Juli 1941 - 31. Juli 1941
253	Luftlageberichte Nr.692 - Nr.700, 1. Aug. 1941 - 9. Aug. 1941
254	Luftlageberichte Nr.701 - Nr.707, 10. Aug. 1941 - 16. Aug. 1941
255	Luftlageberichte Nr. 708 - Nr.713, 17. Aug. 1941 - 22. Aug. 1941
256	Luftlageberichte Nr.714 - Nr.719, 23. Aug. 1941 - 28. Aug. 1941
257	Luftlageberichte Nr.720 - Nr.725, 29. Aug. 1941 - 3. Sept. 1941
258	Luftlageberichte Nr.726 - Nr.730, 4. Sept. 1941 - 8. Sept. 1941
259	Luftlageberichte Nr.731 - Nr.736, 9. Sept. 1941 - 14. Sept. 1941
260	Luftlageberichte Nr.737 - Nr.742, 15. Sept. 1941 - 20. Sept. 1941
261	Luftlageberichte Nr. 743 - Nr.748, 21. Sept. 1941 - 26. Sept. 1941
262	Luftlageberichte Nr.749 - Nr.754, 27. Sept. 1941 - 2. Okt. 1941
263	Luftlageberichte Nr.755 - Nr.760, 3. Okt. 1941 - 9. Okt. 1941
264	Luftlageberichte Nr.761 - Nr.765, 10. Okt. 1941 - 14. Okt. 1941
265	Luftlageberichte Nr.766 - Nr.769, 15. Okt. 1941 - 18. Okt. 1941
266	Luftlageberichte Nr.770 - Nr.774, 19. Okt. 1941 - 23. Okt. 1941
267	Luftlageberichte Nr.775 - Nr.778, 24. Okt. 1941 - 28. Okt. 1941
268	Luftlageberichte Nr.779 - Nr.785, 28. Okt. 1941 - 3. Nov. 1941
269	Luftlageberichte Nr.786 - Nr.791, 4. Nov. 1941 - 9. Nov. 1941
1025	Lageberichte Nr.331-Nr.340, 2.- 11. Aug. 1940
1026	Lageberichte Nr.341-Nr.345, 12.- 16. Aug. 1940
1557	Lagebericht Nr. 269, 1. Juni 1940

Gemeentearchief Vlieland

VLIELAND 1945-1995	
36	Verstreken inlichtingen en onderzoeken omtrent in de Tweede Wereldoorlog omgekomen personen, 1941-1954
314	Luchtbeschermingsmaatregelen en Luchtbeschermingsdienst, 1937-1956
339	Vergoeding oorlogsschade, 1948-1954
346	Landsverdediging, onder andere opgave arbeiders voor uitvoering militaire werken en regeling bomwerpen op Vlieland, 1939-1941

Nationaal Archief

2.04.53.15 MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN: INSPECTIE BESCHERMING BEVOLKING TEGEN LUCHTAANVALLEN, 1937-1946	
70	Friesland
75	Noord-Holland

2.04.110 KORPS HULPVERLENINGSDIENST VAN HET MINISTERIE VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES, 1945-1974	
20-22	Registers met krantenknipsels inzake explosieven, 1945-1959.
20	z.d.
21	1945-1947.

	22	1957-1959.
27	Registers met krantenknipsels inzake ongevallen met oorlogstuig, 1965-1970.	
28	Verzameling krantenknipsels inzake de Hulpverleningsdienst, 1947-1970.	

2.13.71 ARCHIEVEN VAN HET MINISTERIE VAN DEFENSIE TE LONDEN [1940-1941]; MINISTERIE VAN OORLOG TE LONDEN [1941-1945]; DEPARTEMENT VAN OORLOG: BUREAU LONDEN [1945-1947], (1933) 1940-1947 (1974)

1. Het Ministerie van Defensie te Londen, vanaf 21 augustus 1941, Ministerie van oorlog te Londen, voortgezet vanaf 20 juni 1945 tot 25 april 1947 als bureau Londen departement van oorlog en de afwikkeling en de daarbij gedeponeerde archieven, 1940-1949

1.1 Het archief van het ministerie van Defensie te Londen, vanaf 21 augustus 1941 Ministerie van Oorlog te Londen, tot 20 juni 1945

Zondag, 10 feb 2019 15:15		
368	Stukken betreffende luchtbombardementen in Nederland, 1941, 1944-1945	
2. Archieven gevormd onder de verantwoordelijkheid van de Minister van Defensie/Oorlog te Londen vallende instanties en de afwikkeling daarvan		
2.15 Het archief van het Bureau Voorbereiding Terugkeer, voortgezet als Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer, met daarin opgenomen het archief van de Marine Inlichtingendienst, voortgezet als Militaire Inlichtingendienst, voortgezet als Marine Inlichtingendienst (1940-1941) 1942-1944 (1945, 1948, 1950, 1954)		
1787	Stukken betreffende bombardementen en beschietingen, voornamelijk van en op Nederland, 1941-1945	
1788-2107	Rapporten betreffende verdedigingsstelsels in Nederland, 1941-1945	
	1951	Vlieland, 1942-1944

2.17.03 MINISTERIE VAN VOLKSHUISVESTING, RUIMTELIJKE ORDENING EN MILIEUBEHEER: CENTRALE SECTOR

2136	Staten met gegevens over oorlogsschade aan gebouwen. Ubach over Worms – Vlissingen.
------	---

22.13.210 COMMISSIE VAN PROEFNEMING MET HIERIN OPGENOMEN AFGEDWAALDE ARCHIEFBSCHIEDEN VAN ONDERDELEN VAN DE ARTILLERIE-INRICHTINGEN EN ARTILLERIE ONDERDELEN, (1814-) 1867-1942

23	Staten houdende opgaven van plaatsen waar mogelijk onontplofte projectielen zijn gevonden, die wel of niet geruimd zijn, 1940.
----	--

Nederlands Instituut voor Militaire Historie

575 DUITSE VERDEDIGINGSWERKEN EN INUNDATIES VAN NEDERLANDS GRONDGEBIED IN DE OORLOG / RAPPORTEN VAN MILITAIRE AARD VANUIT BEZET NEDERLAND AAN BUREAU INLICHTINGEN LONDEN (COLLECTIE 575) 1940-1945

1	Vlieland. Rapport over de inspectietoetocht naar Vlieland op 21 juni 1946 geen datum Lagerplan Batterie Vlieland-West (schaal 1:1.000) geen datum Lagerplan der 15 cm Seezielbatterie Vlieland-Oost (schaal 1:1.000).
65	1:50.000 Ost Vlieland (blad 4) 1:50.000 West-Vlieland (blad 4)
68	1:200.000 Übersichtskarte zur Plankarte: Eilanden (Tessel) Texel, Vlieland, Terschelling en Ameland.
83	1:25.000 1944 /1945 Marine Festungs Pi.Gr. Harlingen. Kaart(en) bevatten: Voortgang van bouw van verdedigingswerken op Vlieland, Terschelling, Ameland, Schiermonnikoog omgeving Harlingen en Wons (Nummer: 389 t/m 294) (2X)
84	1:25.000 Kaart(en) bevatten: Verdedigingswerken op Texel, Terschelling en Vlieland
192	A-113 molen 09-02-1944 Verdediging Vlieland
198	A-133 molen 01-03-1944 Objecten Vlieland Deelen I t/m II
203	157 margrieten 04-11-1943 Verdedigingswerken op Vlieland
362	31-03-1944 GB/4643/44 -Landmijnen op Ameland, Vlieland, Terschelling. -Belangrijke fabrieken.

375	21-04-1944 GB/5188/44 -Verdedigingswerken Vlieland en Terschelling.
-----	---

Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie

077 GENERALKOMMISSARIAT FÜR DAS SICHERHEITSWESEN (HÖHERE SS-UND POLIZEIFÜHRER NORD-WEST), (1938) 1940-1945

INV.NR.: OMSCHRIJVING:

1328	Dagberichten van de <i>Befehlshaber der Ordnungspolizei</i> Den Haag betreffende vijandelijke luchtaanvallen, 1940-1941
1759	Berichtgevingen betreffende neergekomen vliegtuigen, 1943

216K DEPARTEMENT VAN JUSTITIE

INV.NR.: OMSCHRIJVING:

180	Rapporten van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politiekorpsen en de Marechaussee inzake het geven van het sein luchtalarm, het neerstorten van vliegtuigen en de vondst van niet-ontplofte explosieven, 23 juni 1943 – 28 april 1944.
181	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Aalsmeer-Apeldoorn.
182	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Arcen-Arnhem.
183	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Baarn-Burgh.
184	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Capelle a/d IJssel-Dwingeloo.
185	Processen-verbaal van de plaatselijke luchtbeschermingsdiensten, politie en Marechaussee met betrekking tot vijandelijke vliegtuigen, bomaanvallen en ontploffingen in verschillende gemeenten: Echt-Zwolle.
186	Meldingen van verschillende gemeenten betreffende ongevallen, beschietingen, bombardementen en het afwerpen van (lege) benzinetanks door vliegtuigen.

226B BUREAU INLICHTINGEN – HOOFDBUREAU LONDEN 1940-1945

INV.NR.: OMSCHRIJVING:

123	Militaire spionagerapporten en situatieschetsen betreffende Nederlandse en Duitse objecten, onder meer van de Geheime Dienst Nederland, april 1943-augustus 1944.
124	Militaire spionagerapporten en situatieschetsen betreffende Nederlandse en Duitse objecten, onder meer van de Geheime Dienst Nederland, 27 oktober 1944-14 februari 1945.
125	Militaire spionagerapporten en situatieschetsen betreffende Nederlandse en Duitse objecten, onder meer van de Geheime Dienst Nederland, 15 februari-16 april 1945.

227 BUREAU INLICHTINGEN – BUREAU MAASTRICHT/NIJMEGEN, (1941) 1944-1945

INV.NR.: OMSCHRIJVING:

156	Rapporten betreffende inundaties, verdedigingslinies en andere militaire stellingen en objecten, Deel 1
157	Rapporten betreffende inundaties, verdedigingslinies en andere militaire stellingen en objecten, Deel 1

227 BUREAU INLICHTINGEN – BUREAU MAASTRICHT/NIJMEGEN, (1941) 1944-1945

INV.NR.:	OMSCHRIJVING:
189	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, september-november 1944
190	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, oktober 1944
191	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, oktober 1944
192	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, oktober 1944
193	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, oktober-november 1944
194	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, oktober-november 1944
195	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, december 1944
196	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, december 1944-februari 1945
197	Rapporten over militaire inlichtingen betreffende Duitse troepen(bewegingen), personen, (militaire) objecten en transport in Nederland en Duitsland, van de Geheime Dienst Nederland, januari-april 1945
202	Raketinstallaties, voornamelijk ten aanzien van de Vergeltungswaffen V1 en V2. November 1944-april 1945

Semi-Statisch Informatiebeheer Defensie
ARCHIEF MIJN- EN MUNITIEOPRUIMINGSDIENST (M.M.O.D.)

INV.NR.:	OMSCHRIJVING:
Doos 43	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 43: A t/m E
Doos 44	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 44: B t/m E
Doos 45	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 45: E t/m G
Doos 46	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 46: G t/m H
Doos 47	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 45: H t/m K
Doos 48	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 48: K t/m L
Doos 49	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 49: M t/m N
Doos 50	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 50: N t/m O
Doos 51	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 51: P t/m S
Doos 52	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 52: S t/m U
Doos 53	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 53: V t/m W
Doos 54	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 54: W
Doos 55	Ruimingsrapporten correspondentie en plattegronden Gemeenten A t/m Z – doos 55: W t/m Z

Noord-Hollands Archief

245 MILITAIR GEZAG NOORD-HOLLAND	
PMC Noord-Holland	
74	Politionele rapporten in diverse gemeenten
108	Bruggen en mijnenopruiming
149	Mijnen in de kuststrook
198	Politionele rapporten
200	Springladingen, mijnen en munitie
DMC Den Helder	
1	Correspondentie betreffende o.a. mijnevelden
2	Correspondentie betreffende o.a. mijnevelden
3	Correspondentie betreffende o.a. mijnevelden
4	Correspondentie betreffende o.a. mijnevelden

The National Archives

AIR - RECORDS CREATED OR INHERITED BY THE AIR MINISTRY, THE ROYAL AIR FORCE, AND RELATED BODIES	
37 - Air Ministry: Allied Expeditionary Air Force, later Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (Air), and 2nd Tactical Air Force: Registered Files and Reports	
714	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: July.- August 1944.
715	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: Sept.- Oct. 1944.
716	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: Nov.- Dec. 1945
717	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: Jan.- Feb. 1945.
718	2ND TACTICAL AIR FORCE: Daily log: Mar.- May 1945
AIR 15 Air Ministry and Admiralty: Coastal Command: Registered Files	
766	Coastal Command: Attack Sheets Nos. 1-250 Vol I, 1940 Apr.-Oct.
767	Coastal Command: Attack Sheets Nos. 251-500 Vol II, 1940 Oct.- 1941 Aug.
768	Coastal Command: Strike Sheets Nos. 1-250 Vol I, 1940 Apr.- Sept.
769	Coastal Command: Strike Sheets Nos. 251-500 Vol 2., 1940 Sept.- Dec.
770	Coastal Command: Strike Sheets Nos. 501-750 Vol 3, 1940 Dec.- 1941 May.
771	Coastal Command: Strike Sheets Nos. 751-893 Vol 4, 1941 May -Sept.

Tresoar Fries Historisch en Letterkundig Centrum

351-01 COLLECTIE VLIELAND TEN TIJDE VAN DE TWEDE WERELDOORLOG (1914) 1940-1945 (1992)	
6	Proces-verbaal van een brand in en buiten het dorp Oost-Vlieland ontstaan door uit vliegtuigen geworpen brandbommen.
15	Stukken betreffende de overdracht van Duits wapentuig en de inboedel van het regiment, dat op Vlieland gelegerd was, aan de geallieerde bezettingsmacht; met situatiekaarten van semi- en permanente militaire werken.
26	Krantenknipsels vooral betreffende Vlieland tijdens de Tweede Wereldoorlog.

39 MILITAIR GEZAG FRIESLAND	
118	P.M.C. Friesland. Brandmeldingen.
119	P.M.C. Friesland. Coorespondentie i.z. luchtbescherming
120	P.M.C. Friesland. Opruimen van mijnen, benevens een proces-verbaal van een dodelijk ongeval overkomen aan J. Boorsma, bij het opruimen van projectielen.
121	P.M.C. Friesland. Aangiften van mijnevelden met bijbehorende corr.

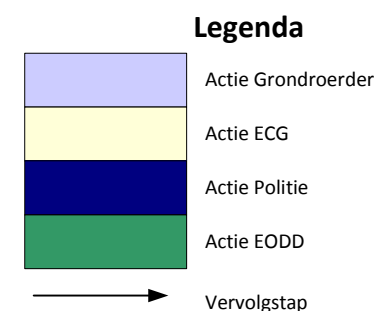
177	P.M.C. Friesland. Herstel van wegen en kanalen in hoofdzaak blauwdrukken; wegenkaart van Friesland.
-----	---

350 – VERENIGING FRIESLAND 1940-1945 (DOCUMENTATIECOMMISSIE)

INV.NR.: OMSCHRIJVING:

673	Lijsten, opgemaakt door de DOLIII, hoofd Sectie XII, en 'Jelke', gevechtscommandant van de NBS in district III, van aanwezige wapens, munitie, springstoffen en materialen in district III
-----	--

BIJLAGE 2: PROTOCOL SPONTANE VONDST

Explosive Clearance Group B.V.
Nieuweweg 210
6603 BV Wijchen
T: 024- 645 24 09

Eventueel *toolbox* door een Senior OCE-deskundige

Het object niet beroeren!

Maak geen melding van de vondst op social media!

Bij het melden van de vondst:

- Naam, functie en telefoonnummer van de melder;
- De ligplaats van het object;
- Een omschrijving van het object (kleur, vorm, lengte, breedte, diameter, etc);
- Hoeveel objecten er zijn aangetroffen;
- Naam en telefoonnummer van de contactpersoon die bekend is met de ligplaats van het object;
- (indien mogelijk) Een foto van het object.

De instructies van de medewerkers van de EODD en de Politie dienen strikt opgevolgd te worden!

